

ALEGORIJA.

Devetnajst leh sem preoral,
S pšenico zlato obsejal,
Z branó povlekel jih ostró,
In vanje vložil nadej sto.

Prišli so krokarji v naš dol,
Skljuvali so mi zrnja pol;
Vodé prihrule so z gorá,
Zruvale drugi pol s polja.

Devetnajst leh sem preoral,
S pšenico zlato obsejal.
Osat mi raste mestu nje.
Kako mi je, sam Bog to vé!

J. —ek.

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

Zalostna resnica je, da smo se Slovenci do najnovejših časov premalo bavili z domačo zgodovino. Mnoge stare listine, ki so se hranile dolgo časa v arhivih, prišle so v roke neveščim ljudem, ki so jih kot ničvredne papirje požgali ali proč pometali¹⁾, ali pa so jele gniti in trohneti tako, da je sedaj težko zajemati iz njih povest naših pradedov.

Tako bi se morda izgubili v morju pozabljivosti spomini na rokovnjače, da nam jih ni Jurčič otel s svojim romanom. Rekel bode kdo: »Bilo bi prav, da bi kmalu izginilo Slovincem iz spomina žalostno rokovnjaško življenje, ki kaže le temno stran narodne prošlosti.« — Res je ta povest črna pika v slovenski zgodovini, ker se bavi z najbolj propalimi in hudobnimi ljudmi; toda brez hasni nikakor ni.

¹⁾ Pred nedavnim časom sta mi prišli slučajno v roke dve pergamentni listini datovani v Mengišu, prva v dan sv. Jerneja 1475 (kupno pismo moravškega župnika Viljema Polca, znamenito za kamniško zgodovino); druga 20. marca leta 1608, pismo Baltazarja, opata v Dunajskem Novem mestu (znamenito za Mengiš). Dobil sem ju iz rok priprostega zasebnika. Povedal mi je, da ju je vzel otrokom, ki so se na cesti z njima igrali. Kako prihajajo take reči otrokom v roke?

Pis.

Prvič velja tukaj rek: »Da se resnica prav spozna, treba je čuti dva zvonac; drugič pa ta oddelek zgodovine nikakor ne meče tako temne sence na naš narod, kakor bi si kdo domneval na prvi pogled. Čitatelj bode to sam uvidel.

Sledeče črtice sem nabral po ustnih poročilih. Živé namreč še nekateri potomci nekdanjih rokovnjačev, katerim so njih stariši, dedje in pradedje pripovedovali svojega življenja žalne zgodbe. Ti so mi povedali mnogo, a le to, kar ni žalilo njih pokoljenja. Mnogo sem zvedel tudi od drugih starih ljudij, ki so nekatere rokovnjače osebno poznali, veliko sami doživeli, drugo pa slišali iz ust svojih dedov. Tako sem mogel po obeh straneh najti resnico. Tudi rokovnjaški jezik sem zajemal iz obeh virov; potomci so ga še pred nedavnim časom med seboj rabili, drugi pa so se ga od teh priučili. Govorili so ga in ga včasih še govoré, ako nečejo vsem prisotnikom razodeti svojih mislij.

Marsikaj sem moral na tem mestu zamlčati, deloma radi še živečih rodbin, deloma, ker rokovnjaška stvar ostane vedno le — rokovnjaška.

Naj zadostujejo torej sledeče črtice!

I.

Ude te roparske čete, ki je bila daleč na okrog razširjena, nazivali so na raznih krajih različno. Najbolj znana so imena: rokovnjáč, rokomávh, rokomávs in rokóvnik. Ta so jim nadeli ljudje bojda radi neke grozne, vražje prazne vere, ki jim je po njih mislih pomagala pri zločinih; naredila jih je namreč nevidljive. Drugje, vzlasti po Notranjskem, so strašili z imenom »plajšarji« ali »plajšúrji«. Tako so jih imenovali radi širokih, temnobojnih, čez kolena segajočih plaščev ali plajšev.

Rokovnjači so imeli dobro urejeno zadrugo, rekel bi, državo v državi. Na čelu vsem je stal »papež«, ki je imel neomejeno oblast čez življenje in smrt vseh podložnikov. V družbo so sprejemali moške in ženske iz vseh stanov. Stekali so se vojaški beguni, ubegli jetniki, tatovi in roparji, sploh izvržki človeštva. Ti so vstopili takoj v rokovnjaški krog, ker so bili že itak zreli za vse zločine. Opreznejše pa so ravnali z onimi, katere so sami skrivoma vsilili med-se. Dotičnika je prevzel eden pravih rokovnjačev v svojo »šolo«. S podkupovanjem, prilizovanjem in motenjem mu je moril vest in ga zapeljeval v ta ali oni zločin. To se je ponavljalo tako dolgo, da je ubogo žrtev jela zasledovati pravica, in da sta ji bili odprti le dve poti: ali ječa, ali beg. Sedaj mu je ponudil »učitelj« svoje zavetje. Kdor ga je slušal, dovršil je rokovnjaško »pre-skušnjo« in kmalu potem uvidel, kam je zabredel. Moral se je predstaviti »papežu«, ki ga je pa že popreje spoznal. Dobil je posebno rokovnjaško ime. Poslej je mogel voliti le še dvoje: smrt ali roparsko življenje; kajti rokovnjač ni smel več izstopiti iz tajne družbe. Ako se je zvedelo, da hoče dati tova-

rišem slovo, skrbeli so hitro drugovi, da se je na povelje glavarjevo poslovil tudi od sveta.

Rokovnjači so imeli svoje pristaše tudi v mestih, trgih in po vaseh. Take službe so opravljali denarja pohlepni in požrešni berači, posli, včasih celó hišni posestniki, kmetje ali krčmarji ter čestokrat uradni sluge sami. Imeli so nalogo pozvedovati, kaj svet o društvu govori, kje preti nevarnost in kje bi se moglo kaj vzeti. Vse to so poročali v glavno gnezdo. Pri ponočnih tatvinah in ropih so bili prav ti tovarišem voditelji v najskrivnejše kraje. Zato se pač ni čuditi, ako so praznovorni ljudje po tej vsevednosti in drznosti bili prepričani, da so rokovnjači čarodejniki, ki se znajo delati nevidljive.

Način, kako so rokovnjači prosili, bil je jako drzovit. Bili so v svojih nazorih pravi pravcati komunisti — ljudje, ki menijo, da ima vsakdo pravico do vsakega imetja.

Rokovnjač je prišel v hišo z velikansko gorjačo v roki, s kakoršno je bil vsakdo oborožen. Zaloputnil je za seboj vežna ali sobna vrata in se vstopil pred nje. Potem je potrkal s palico ob tla (to je bila prošnja) in molčal, kakor muteč. Gospodar ali gospodinja sta morala takoj vprašati, česa danes najbolj želi. Kar je zahteval, to je moral dobiti, sicer se dajalcem ni godilo dobro. Ljudje, ki rokovnjaških običajev niso dovolj poznali, molčali so seveda na tihi poziv prosjakov in čakali prošnje. A tudi v tem slučaju ni črhnil rokovnjač niti najmanjše besedice, temveč molčé je srpo pogledoval okrog. Ako le še nič ni pomagalo, zadržal se je surovo: »Dedec, daj!« ali »Baba, daj!« Če se je kdo jel opravičevati, da sam nima ničesar, zagrozil se je prosjak: »Vem, da imaš, sicer bi ne prestopil

tvojega praga. Ker pa imaš, zato moraš dati meni, ki nimam. Jaz imam isto pravico živeti, kakor ti!»

Previden človek se pač ni dalje upiral, videč, da se z volom ni zdravo bosti. Kdor pa se je le še obotavljal, občutil je takoj težo rokovnjaške gorjače. Ubežati ni mogel, ker so bila vrata zastavljena, klicati na pomoč pa ni smel; torej je moral rad ali nerad dati lopovu imovino na razpolaganje. Ako pa rokovnjač ni dobil tega, kar je zahteval, pometal je vse drugo po kotih, razbijal in preklinjal, dokler mu ni prišla prava reč v roke.

Tirjali so največkrat hrano, n. pr. moko, svinjsko meso, klobase, maslo, slanino itd., včasih pa tudi obleko.

Gotovo se marsikateremu čudno zdi, da ljudje niso iskali pomoči pri sodišču. Da bi smeli tožiti roparje, tožili bi jih nedvomno. Toda bilo je silno nevarno; žalostna izkušnja jih je dobro učila. Kdor se je drznil ovaditi rokovnjača, videl je včasih še isti dan svoje poslopje v plamenu, ali pa mu je odpeljala po noči »nevidljiva« roka konja, ali govedo, ali par prašičev itd. Kdo bi se stavil v toliko nevarnost? Vsakdo je volil raje manjše zlo.

Poljedelec iz Podgorja pri Kamniku je tožil nekdanj predrznega lopova. Nekoliko dnij in nočij potem so orožniki stražili hišo. Ker dolgo ni bilo slutiti nobene nevarnosti, stala je straža le še po noči. A kaj se zgodi? Nekega dne pripelje neznan človek s konjem voz skozi vas. Pred dotično hišo se ustavi, in v istem hipu planejo tovariši molčé iz bližnjega gozda. Nekateri obkolijo poslopje, drugi vderó noter in v kratkem znošijo vso hrano na voz; ker pa voz ni še poln, naložé še nekaj stolov in klopj. Dokončavši svoj posel izginejo vsi, kakor senca.

Vse to se je vršilo pred očmi gospodarja in gospodinje. Molčé sta morala zreti, kako so jima iznašali imovino. Nihče se ni smel ganiti z mesta, niti zakričati, sicer bi bilo po njem. Predno so se sosedje zavedeli, ni bilo po tatovih ni duha, ni sluha. In koliko bi pomagalo, ako bi se jim kmetje ustavili? Vnel bi se boj, nekaj ljudij bi obležalo na mestu; prej ali slej pa bi se pokazali še rudeči petelini nad njih strehami.

Kdo bi se torej drznil upirati se temu nasilstvu, ko so se celó pri belem dnevu godile take tatvine? Tolik strah je prevladal, da včasih sosed sosedu ni zaupal, boječ se, da je zaveznik rokovnjačev.

Stara žena mi je pripovedovala: »»Šla sem nekoč v gozd po drv. Poln koš sem naložila in še prav lepih gôb po vrhu. Komaj zadenem breme na ramena in storim par korakov, stopi pred me velikansk mož tako nevtégoma, kakor bi z neba padel. Črn je bil, kakor zamorec, in brado je imel vso zmršeno, kakor divjak. Gledal me je pa tako grdo, da sem mislila kar kes obuditi čez svoje grehe. Nič ni zinil; le debelo palico je zasadil srdito pred menoj v zemljo in me še grše pogledaval. Precej sem zvedela, koga sem imela pred seboj. Prav pohlevno sem izpregovorila: »Mož, danes pa nisem nič seboj v gozd vzela razven kos kruha, pa sem ga že snedla.«

»Kaj, baba?« zadere se nad menoj tako silno, da sem skoro iz kože skočila. »Ti, copernica; ali ti se mi bodeš lagala? Daj sem, kar imaš; ako ne drugaga, pa dušo!«

Meni je od strahú kar beseda zastala v grlu. Hvala Bogu: Ta rokovnjač je bil še dovolj usmiljen, ker me ni naklestil. Le sunil me je tako silno, da sem s košem vred prav močno telebila na tla in stresla vsa drva.

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Kljukaj in kje se je začela rokovnjaška družba na Kranjskem, ni mi znano. Vodiški kapelan Ignacij Valenčič poroča leta 1841 kranjskim stanovom, da se rokovnjači ali plajšarji vlačijo že nad dvesto let okoli ter prosijo, kradejo in ropajo. Ta letnica je zelo verjetna zlasti, ako je poročilo Valvasorjevo v »Die Ehre des Herzogthums Krain«, (II. knjiga, stran 119) z našo roparsko družbo v zvezi. Tu poroča naš zgodovinar o nekem Kljukeu, rojenem na Jami poleg Kranja, ki je bil za njegove dobe vodja roparske čete. Načela in dela te čete se popolnoma strinjajo z načeli naših rokovnjačev. Ako je to istina, o čemer ni treba mnogo dvomiti, potem je bil imenovani Kljukec začetnik kranjskih rokovnjačev. Valvasor omenja nadalje neki »red modrecev« (Prudentenorden), ki je bil razširjen po Avstriji in po južni Nemčiji, o katerem misli, da je bil zaveznik kranjskih roparjev; kajti njegovi udje so imeli enak smoter, kakor Kljukčevi pristaši.

Da bode čitatelj sam lahko sodil o razmerju med rokovnjači in temi roparji, čita naj tukaj sam Valvasorjevo poročilo:¹⁾ »In diesem Dorff (Jama) ist der wolbekandte und hieselbst Land-

rüchtige Mann, Namens Klukez, daheim und wohnhaft, welcher vor wenig Jahren eine Diebs-Gesellschaft angeordnet, Zigeiner, verruchte Studenten, nebenst allerley andren verwegenen Kerlen an sich gezogen, und unter seinem Commando geführt, als ein rechter Oberster in Bubenstücken. Sehr viel Leute in Steyer, Kärnten und Cräin hat er betrogen, bestohlen, ausgeplündert; solchem nach hin und wieder überaus-grosse Ungelegenheit gemacht; auch manche artliche und behände Stücklein gepractizirt trutz den spitzfindigst-geschwindesten filous oder Beutelschneidern zu Paris. Man sollte wol von seinen argen Händeln einen gantzen Tractat füllen. Wie sehr man auch diesen General Mausskopff und um die hoch-strickwürdige Gesellschaft der Seckeln-Feger hochverdienten Meister nachgetracht, hat man ihn doch niemals können fangen, sondern sich etliche Jahr umsonst bemühet, indem er unterdessen solche seine schöne Kunst ungehemmt und unverstrickt immerfort getrieben. Dennoch ist ihm vor ein paar Jahren sicher Geleit gegeben, weil er sich gebessert und die Diebs-Rotte verlassen, nachdem er zuvor den Studenten wie auch den Zigeiner erschossen. Denn so bald Einer mehr seyn wollen, als er,

¹⁾ V tej vasi (Jami) je doma in stanuje dobro znani in po deželi zloglasni človek, po imenu Kljukec. Ta je naredil pred nekaj leti tatinsko družbo, zbral okrog sebe cigane, propale študente in vsakovrstne druge drzne pobaline, ter jih vodil pod svojim poveljstvom kot pravi poglavar v vseh zlodejstvih. Veliko ljudij na Štajarskem, Koroškem in Kranjskem je ogoljufal, okradel, oropal; tako je tu in tam napravil ne-

znanske sitnosti; tudi je marsikatero čedno in premeteno hudobijco dognal bolje, kakor najnavihanejši in najurnejši »filous« ali uzmoviči pariški. Napisal bi cele bukve o njegovih početjih. A ujeti ga niso mogli, dasi so se trudili zgrahiti tega generala-volkuha in vodjo časti- in vrvi-vredne družbe žeporezcev. Več let so ga zaman lovili; a on je meni nič, tebi nič počenjal hudobije. Vendar so mu obljubili pred par leti

hat er denselben gleich caput gemacht. Giebt sonst einen trefflichen Wund-Artzt, der nicht nur alle Beinbrüche, sondern auch allerley Fleisch-Wunden und andern Schäden glücklich heilet; ob er gleich weder lesen noch schreiben kann, als der nur ein ungelehrter Bauer ist.«

»Vermutlich ist dieser damals ein fürnehmes Mitglied gewest dess damaligen Prudenten-Ordens (unter welchem ansehnlichem Titel um selbige Zeit sich eine weitläufftige Lavernalische Societät nicht nur an der Donau und dem Loch, sondern auch um den Rhein-Strom und andrer Teutscher Orten ausgebreitet); denn zu der Zeit hörte man von solcher ehrlichen Raben-Gesell-

varnost in življenje, ker se je bil poboljšal in zapustil tatinsko druhal, ustrelivši poprej študenta in cigana. Kakor hitro je namreč kdo hotel biti več nego on, takoj mu je posnel glavo. Sicer je pa dober ranocelnik, ki ne zna samo zlomljene noge, ampak tudi rane na mesu in druga poškodovanja prav spretno lečiti; a ne zna niti čitati, niti pisati kot neuk kmet.

Skoro gotovo je bil on takrat odličen ud tadanjega »reda modrecev ali prudentov«. S tem častnim imenom se je nazivala ob onem času razširjena lavernalska (tatinska) družba, ki se je potikala ne samo ob Donavi in ob Lochu, ampak tudi ob Renu in v drugih nemških krajih. Takrat so pripovedovali o teh poštenjaških krogarskih družbah, kakor tudi o njih pravih mnogih čudnih rečij. Imeli so določeno število let za poskušnjo in nauk, morali so se povzdigniti od ene stopinje tatinske spretnosti in zvižanosti do druge, da so jih potem njihovi mojstri, glavarji, načelniki in profesorji ropoznanstva v teh hudih šolah spoznali za izučene mojstre, ki zaslužijo »stopnjo« v uzmoviški visoki šoli in pa stolico mojstra za prebadanje grl; seveda take morejo tudi častno promovirati (povišati) na vislice.

Med preskušnjami je bila tudi ta, da so se morali dati od enega izmed krdela, ki je bil na mestu rabeljna, ob določenem času v letu trpinčiti in na tezalnici mučiti. Zakaj dokler ni znal pretrpeti treh natezovanj zaporedoma, niso ga imeli za vrednega ali zmožnega svojih naj-

schafft, wie auch von ihren Regeln und Statuten viel seltsames Dings. Sie hatten ihre gewisse Probier- und Lehr-Jahre, mussten von einer Stafel diebischer Behändigkeit und Arglist durch Ablegung mancher Prob-Stücke zur andren sich erhöhen, biss sie von ihren Meistern, Hauptleuten, Vorgehern und professoribus nequitiae in dieser Laster-Schulen für vollkommene und wol ausgelehrte Meister, die einen Gradum in ihrer Diebs-Academie (wie auch auf der Catheder dess Meister Gurgel-Heffters) meritirten, könnten erkläret und dermaleins mit allen Ehren zum Galgen promovirt werden.«

»Zu ihren Proben gehörte neben andern auch dieses, dass sie von Einem

večjih skrivnostij. Zato so imeli z nekaterimi iz te vrle družbe, katere so zgrabili in nategnili, prav dosti opraviti, predno so jih prisilili izpovedati svoje hudobije. Trikrat so pretrpeli muke in niso hoteli nikakor ničesar povedati, dokler ni Bog vsled izpovedbe drugih tovarišev, katere so tudi prijeli, ali pa vsled velike in smrtno nevarne slabosti premagal srca in ust, da so naposled vse povedali.

Izmed pravih četovodij in načelnikov teh zlodejev so dobili redkokdaj katerega, zakaj vsled zveze s satanom so bili nevidni in varni pred napadniki. Ne vem, ali je ta kranjski kmet z enako peklenko pomočjo vselej ušel pred zasedujočo pravico. Vendar je navzlic vsej hudobi bilo na njem pač še nekaj dobrega, da so se mu naposled odprle oči, in je dobil pomiloščenje; sicer se začenja pokora takih pajdašev navadno v luknji ali pa pod vešali. Ker je umeval dobro lečiti, ker je sam obljubil, da popusti tako življenje, in pa ker je bilo nevarno za marsikakega gospodarja in potnika, ako bi ga bili pritirali do kakega obupnega sklepa in mu odrekli odpuščenje, to je pač napotilo oblastnijo, da mu je odpustila. Seveda bode njegov konec pričal najbolje, ali se je res poboljšal. Taki ljudje so znali mnogokrat kot deželni nadzorniki izvrševati neka vražja dela; na videz pa so se vedli pošteno in hudobijo zakrivali, da bode le čas mogel o tem prav soditi. Temu tudi mi prepuščamo še druge stvari enake vrste.

unter ihrem Haufen, der dess Henckers Stelle vorstellte, zu gewissen Zeiten dess Jahrs sich mussten foltern und peinigen lassen. Denn so lang er noch nicht drey Folter-Züge nacheinander ausstehen konnte, hielten sie ihn annoch ihrer grössten Geheimnisse und Künste nicht würdig noch fähig genug. Daher man auch mit etlichen, so aus dieser saubren Zunfft ergriffen und aufgeknüpft worden, eben genug zuschaffen gefunden, sie zur Bekenntniss zu bringen; sintemal sie die Marter drey Mal ausgestanden, und durchaus nicht gestehen wollen, biss entweder Gott durch die gerichtliche Aussage anderer ihres gleichen, die man gleichfalls eingezogen hatte, oder auch durch eine grosse und sterbens-besorgliche Leibes-Schwachheit ihnen Mut und Mund gebrochen, und die Bekenntniss endlich also abgenöthiget.«

»Der rechten Rotten-Meister und Anführer aber dieser Belials-Buben hat man selten Einen bekommen können, weil ihre mit dem Satan gemachte Bündniss sie unsichtbar und unergreiflich gemacht. Ob nun dieser Cräinerischer Bauer nicht mit gleichverfluchter Hülfe der nachsetzenden Justitz allemal entkommen sey, stehet dahin. Es ist doch gleichwol viel und vielleicht bey so vieler Bossheit noch was Gutes an ihm erfunden, dass ihm endlich die Augen zur Bekehrung aufgegangen, und er wiederum Lands-Huldigung erlanget hat; angesehen sonst solcher Gesellen Busse gemeiniglich nur erst im Diebs-Loch anhebt, und mit dem Hencker-Strick herbeygezogen wird. Sein guter Verstand auf die Artzney samt der freywilligen Erbietung von einem solchen Schand-Leben abzulassen, und dann auch die Gefahr, welche mancher guter Haus-Vater oder

reisender Mensch von seinem desperaten Entschluss noch zu besorgen gehabt, so man ihm die Erlassung der Straffe versaget hätte, hat die Obrigkeit zur Verzeihung bewogen. Wiewol das Ende seine Aufrichtigkeit am besten und gewissesten muss versichern. In Betrachtung, dass solche Leute als Land-Profossen und dergleichen nicht selten einige Striche und Künstlein unter einem guten Schein oder in der Verschwiegenheit zu verbergen wissen, wovon disfalls die Zeit am besten wird urtheilen. Derselben wollen auch wir die weitere Erfolgungen in dieser Materi überlassen« etc.

Dalje piše Valvasor o Ihanu, vasi pri Moravčah (II. kn., str. 120.): »Daher es unter diesen Leuten (okrog Ihana) die meiste Beutelschneider und Taschen-Purgirer setzet, auch sowol Weiber und Kinder als Männer solches behänden Handwercks sich befleissigen.«

Iz vsega tega moremo sklepati, da so bili Kljukec in njegovi tovariši pravi predniki naših rokovnjačev in del one velikanske roparske zadruge, ki se je klatila po gozdih ob reki Donavi in se nazivala »Prudentenorden.«¹⁾ To misel podpira tudi resnica, da je bilo med slovenskimi rokovnjači jako veliko Nemcev, Italijanov, Madjarov, Hrvatov ter deloma tudi Čehov. O raznovrstnosti njih narodnosti nam je najboljša priča rokovnjaški jezik.

Ako je temu tako, ni nam treba iskati izvira te zloglasne družbe v naši domovini, temveč tam gori kje na obalnih mogočne Donave. Kranjska dežela je imela le to nesrečo, da je bila nekako naravno središče v oblasti rokovnjačev. Zato jej je bilo toliko trpeti pred to zalego.

¹⁾ Povest o Kljukcu še živi med narodom. Primeri: »Kljukova smrt«, zložil Mirko v »Slovanu« 1887 in humoristična povest »Lažnivi Kljukec.«

Slovenski rokovnjači, pomešani z drugimi, so bili razširjeni po Kranjskem, Primorskem, Furlanskem, Koroškem, južnem Štajarskem ter v Hrvatiji; torej je bilo Kranjsko prav na sredi.

Ker se hudodelstvo vedno boji svetlobe in poštene človeške družbe, zato so bili veliki gozdi in temne goščave najboljša prebivališča in zavetja tem roparjem. Pripravnejših krajev za ta namen pa na Kranjskem ni bilo treba iskati drugje kakor v kamniških planinah.

V dolgi bistrski dolini se širijo velikanske gošče od Stranj, eno uro nad Kamnikom, tje do vrha planin in na oni strani do Solčave in še dalje. Tukaj imajo kamniški meščanje že več stoletij svoje gozdove, katere sicer vsako leto izsekavajo, a lesa jim ne zmanjka. Ko posekajo vse po vrsti, premine že

toliko let, da je na prvih mestih lesovje že zopet pripravljeno za podiranje. Tako gre delo v neprestanem krogu. V tej samoti so oddaljene divjine, kamor včasih, ko gozdov še niso čuvali tako skrbno, več desetletij ni stopila poštena človeška noga. Te gošče so bile dom rokovnjačev. Tu, kjer so se zarejale le divje zveri: volčje, medvedje, divji mrjasci, jeleni, orli itd., zarejal se je tudi — izvrg človeštva. Tu se je pajdašil z zverjadjo zavrženi izrod — ni čuda, da se je i sam popolno pozveril. Saj mladi zarod ni čul drugega kakor tuljenje in cviljenje divjih gozdnih prebivalcev ter surove pogovore starih roparjev. Kdor pa je pozneje zabredel v to družbo, ume se, da je že davno zamoril svojo vest in vsa blaga čustva svojega srea. (Dalje.)

Nekaj porabnih mislij o slovenščini v govoru in v pismu.

(Piše *France S. Lekše.*)

(Dalje.)

Sploh dela slovenski glagol še vedno preglavico nekaterim slovenskim piscem, pisavcem in dopisnikom, da ne rečem celó pisateljem. Naj si vedó poslednji razločevati dovršnike in nedovršnike, vendar jim kazé pisavo nekateri nepravilno tvorjeni glagoli VI. vrste. Kakovšen *kaznovati*, *opazovati*, *nadomestovati*, *zadostovati* in kako se že imenujejo vsi ti *ovati*, ima na vesti skoro vsak slovenski pisatelj, kateri nam je sicer vzgled slovenske pisave. In temu se tudi ne čudimo, če pomislimo, kako nedostatna so pravila o tej reči po naših slovnica in kako pogrešno pisane besede se sprejemajo celó v naše besednjake. In če sta človeku ta vira motna, kje pa hoče potem

zajemati čistega znanja! In kar ni prišlo pri nas od neke strani — že itak ne more dobro biti. Inače ne bi se preziralo rečij dokazanih in še vedno po starem kopitu pisalo in govorilo in učilo po slovnica in po šolah po nedokazanih izrekih nekih profesorjev. — Ako hočemo do edinstvene pisave in splošnega enakega izrekanja priti, ne smemo zapirati očíj resnici, »ker sicer ni koristnega napredka«. Že pred desetimi leti je pisal Levstik ¹⁾: »Kazniti, —im, kaznjevati, njújem vb. štrafati; strafen«. Naši časniki pa le še vedno pisarijo *kaznovati*, katera hiba se je vtihotapila tudi v naj-

¹⁾ Nauk slovenskim županom. Fr. Levstik. V Ljubljani. 1880. Str. 172.

Potihne divji krik in spev,
 Pojema plapolanje zublja;
 Na dvoru v vrsti in pošev
 Vojake speče sen poljublja.
 Zaman glavlar oči zatiska
 Pred svitom luninega bliska.

Udari polnoč. — Tožen jek!
 Pošast skoz duri mu priplava:
 »O Vitovec, proklet na vek,
 Zadene kazen te krvava!
 Preteč obseva mu blazine,
 Obrne se in v temi zgine.

Zajekne Vitovec: »Vojnik!
 Čuvaj odpahne k njemu duri.
 »Kedo je klical grozni vzklik,
 In kdo prispel je v pozni uri?
 »Le-to jetničar mi je zinil,
 Da v ječi je nekdo poginil.«

Glavlar oči zatise spet,
 A pridrvi pošast se nova:
 »O Vitovec, na vek proklet,
 Zadene kazen te gotova!
 Preteč obseva mu blazine,
 Obrne se in v temi zgine.

»Kedo mi je grozil, povej,
 Ni zvesta, ménim, straža tvoja.«
 »Vse mirno zunaj je, kot prej,
 In vse uživa slaj pokoja.
 Jetničar le mi je pošepnil,
 Da drugi že je v ječi cepnil.«

Ko v tretje se pojavi tek
 Krog mirne postelje pošastni,
 In viče glas: »Proklet na vek!
 Prestraši se glavlar oblastni.
 Stražarja hrepeneč pozove,
 Da v ječi vsem razpne okove.

Odhaja v tretje smrti sel —
 Čuvaj dvoran k temnic stražniku:
 V podzemno stopita globel
 Rešilca zadnjemu jetniku.
 Odkujeta mu že okove —
 Z gradú obupen glas zarjove.

Čuvaja s strahom planeta,
 Navzgor sledeč v dvorane vrišču.
 Ob Vitovecu obstaneta:
 Glavlar je mrtev na ležišču;
 Jetnik pa poleg njega mrtev,
 Drug drugemu krvava žrtev...

A. M.

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Pravo središče — metropola — rokovnjaškega kraljestva je bilo ob kranjsko-štajarsko-koroški meji nad izvirkom Savinje in kamniške Bistrice, pod »Sedlom« ali »Jermanovimi vrati«. Tako se imenuje globok prelaz med vrhovoma Planjavo in Brano. (Morda se je kak rokovnjašk »papež« nazival Jerman, in je kraj po njem dobil ime.) Čez to nižavo je najkrajša, a ne najlepša pot s Štajarskega na Kranjsko, res prava vrata. Goli vrhovi, ki se vrsté okrog očaka Grintovca, bili so rokovnjačem prirodna trdnjava. Na jug se prostirajo širni kamniški gozdi, na sever se dviguje

štajarsko gorovje, proti levi strani se vrsté deloma planine do Gornjega Grada in še dalje, deloma veliki gozdi samotne tuhinjske doline, vranjpeški in zlatopoljski hribi tje čez Trojane in Črni Graben na čemšeniško planino; na desni strani pa kipé proti nebu sivi vrhovi starih orjakov, kakor poje pesnik: »Sklad na skladu se vzdiguje, golih vrhov kamni zid«, ki se razvrščujejo v nepretrganem redu. Ob njih vznožju pa se zopet razprostirajo temni gozdovi i na kranjski i na koroški strani.

Tukaj torej, v tej divjini, je stoloval rokovnjaški »papež«, pravi vladar teme

med živimi ljudmi. Podružnice je imel za Korošce na planinah nad Črno in Železno Kapljo, za Stajarce v gorah med Solčavo in Gornjim Gradom in za Kranjce v »Udnem borštu« poleg Kranja. Na strani so mu stali zvesti pomagači, ki niso uklanjali glav drugemu, kakor njemu. Imenitnejših med njimi je bilo dvanajst, ki so imeli pravico malhe križem nositi. Ako se je kdo izmed nižjih drznil dejati malho križem čez ramo, opokali so ga do dobra in mu vzeli naberačeno blago. Od tod so hodili krast in ropat na vse strani. Kjer je bil kakšen semenj, tje se je natepla cela tolpa rokovnjačev in njih žensk. Možje so mešetarili, zraven dobro služili in, kolikor je nanesla prilika, kradli, potem pa ob tujih troških dobro jedli in pili. Da so pazili in pozvedovali, kaj se o njih misli in govori, ume se ob sebi. Ženske so imele po ciganski navadi mnogo opravil pri vseh »štantih« in prodajalnicah. Veliko so povpraševale po tem in onem, še več pregledovale, največ pa kradle. V tem poslu so bile silno izurjene. Glavni način njih tatvine je bilo odrezavanje žepov (pri Valvasorji: Beutelschneider). Kjer je bila gneča največja, tam se je vrnilo nekaj takih bab, ki so se zmedeno trle sem in tje brez konca in kraja ter marljivo izvrševale svoj posel. Ako je kdo zaslačil tako tatenco in s krikom zvalil ljudi skupaj, zagnala je hitro druga rokovnjaška nekoliko odtod vrišč in hrup, da je zbóbnala vsa radovedna zijala k sebi in otela tovarišico. Predno so ljudje zvedeli, kaj se je pripetilo, ni bilo po prekanjenki niti duha niti sluha, in vse je bilo prepričano, da je baba čarovnica.

Ni ga bilo tržnega dné v Kamniku, v Kranju ali v drugodi v obližju, da bi rokovnjačev ne bilo zraven. Vrh tega so si delali dobiček pri vseh

semnjih na Gorenjskem in sploh po Kranjskem, na Štajarskem, zlasti v Celju, v Gornjem Gradu in v Konjicah; na ogerskem pri velikih konjskih semnjih v Čakurnu in v Kaniži; pred vsem pa so jim bila hrvatska tla ob takih prilikah rodovitna.

Veliko opravila so si dajali rokovnjači tudi na božjih potih in pri cerkvenih shodih. Tukaj je bilo v velikih gnečah jako lahko jemati denar iz žepov ali z žepi vred. Šmarna gora, Dravlje, Skaručina, Velesovo, Limbarska gora, Sv. Primož nad Kamnikom, Nova Štifta pri Gornjem Gradu, Sv. Frančišek na Strazah, Petrovče in drugi taki kraji so ob nekaterih slovesnejših praznikih kar mrgoleli samih rokovnjačev.

Razven zaroda samega je dobivalo društvo največ prirastka iz vasij in farâ, ki leže sredi gozdov, ločene od drugih prebivalcev; takih krajev je ob vznožju planin jako mnogo. Zato se rokovnjačev nikdar ni nedostajalo.

Da so za časa cesarice Marije Terezije rogovlili okrog Kamnika, moremo sklepati iz nekaterih pisem istodobnih mekinskih opatinj ¹⁾ Maksimilijane Leopoldine grofinje Gallenberg (1729 – 1758) in Bernardine grofinje Batthyanni (1759 do 1771), ki se često pritožujeta o ljudeh, ki vznemirjajo njune podložnike in škodo delajo samostanskim zemljiščem. ²⁾ Ti vznemirjevalci so bili morda rokovnjači, nasledniki Kljukčeve drhali. Sedaj so koga ubili, sedaj kaj ukradli, drugič zopet kako zmešnjavo ali razdor povzročili med vaščani in se sami s tem okoristili, podkupljeni mejnike predstavljali — vse po rokovnjaški navadi.

¹⁾ Mekine: star samostan reda svete Klare, ustanovljen l. 1300, zatrt l. 1782. Oddaljen je četrť ure od Kamnika. Imel je mnoga posestva daleč na okrog ter mnogo pravic in svoboščin.

²⁾ Kamniški mestni arhiv.

Rokovnjači kranjske okolice so bili morda pristni potomci Kljukčevi. M. Ravnikar Poženčan piše¹⁾, da je Lukec Kljukec že okoli leta 1630 v Celoveu hodil v šolo in se izučil ranarstva (Chirurgie). A zanemaril je svoj posel ter pohajal po Kranjskem in Koroškem vznemirjajoč ljudi s svojimi burkami in sleparijami; počenjal je tudi velike hudobije. Pridružil se mu je več zanemarenih študentačev. Ves svet se ga je bal, kakor kakega črnošolca, in vsi so mislili, da zna več kakor hruške peči. Tako Poženčan.

Kakor so bili prvi pristaši Kljukčevi nekoliko bolj omikani, tako se tudi poznejši rokovnjači iz »Udnega Boršta« od drugih tovarišev v nečem odlikujejo. Alfonz Pavlin piše namreč,²⁾ da so bili prebivalci »Udnega Boršta« večinoma okrog Kranja doma, mnogo lepše oblečeni kakor kmečki mladeniči in so radi občevali z vaščani. Kmetu navadno niso storili nič žalega, a ropali so bogatine in cerkve. Prihajali so k imovitejšim posestnikom, kadar so vedeli, da je malo varuhov doma, in tirjali to in ono ter pretili, da zažgó hišo, če ne dobé, kar zahtevajo.

Kakor se je za časa francoskega prevrata in sledečih vojskâ roparska zalega na Nemškem zelo pomnožila, tako je tudi na Kranjskem zlasti za te dobe cvetla rokovnjaška moč. V onih viharjih in žalostnih časih, ko si ni bil nihče niti pod svojo streho življenja svest, ko sta vladali le pest in surovost, ni čuda, da se je tako zelo zaplodila ta nasilna zadruga. Izprijeni dijaki, ubegli in oproščeni kažnjenci, obubožani kmetje in enaka sodrga, katerim se je omrzelo brezuspešno delo, drli so kar tolpomoma v to pogubno družbo. Tu se je moglo

še dobro živeti in, kar je največ, s prav majhnim ali nobenim trdom. Za časa cesarja Franca I. so morali služiti mladeniči 14 let pri vojaki in za Ferdinanda I. 10 let. Marsikateremu se je zdela ta služba predolga in pretežavna; upihal jo je, kamor je mogel. Goričani so utekavali na Beneško, Dolenjci na Hrvaško in drugi Slovenci so iskali zavetja pri rokovnjačih.¹⁾

Vlada je imela z vnanjimi sovražniki čez glavo opravila in se ni mogla baviti s temi zakótniki. Poljedelci so bili po velikanskih davkih, slabih letinah in po nasilstvu na deželi nastanjenih francoskih vojakov popolnoma uničeni. Vrh tega so jih odirali in mučili nečloveški rokovnjači ter jim pustošili še to malenkost, kar jim je ostalo. Sami se niso upali braniti, saj se tudi niso mogli.

To so bili res britki časi!

Star mož, ki mi je pred leti vse to iz svoje izkušnje razlagal, zlasti o letih 1817 in 1818 žalega spomina, ko je bila huda lakota po vsej deželi, jokalo je skoro pripovedujoč, da so ljudje kar na tla légali in travo grizli. Slednjič pa je pristavil: »Tako se bo godilo samo še takrat, ko bo Antikrist svet mešal. Ta bo imel vse polno rokovnjačev okrog sebe, sam pa jim bode papež!«

Najbolj oblastni in mogočni so bili rokovnjači v prvi polovici 19. stoletja 1800 do 1853. Spomini na-nje — ménim — so ohranjeni po vsem Kranjskem, vsaj med starejšimi ljudmi. Veliki Groga, črni Jurij, Dimež in drugi so še dandanašnji strahovi v ljudskih pripovedkah. Nikjer pa jih ne pomnijo tako dobro, kakor v kamniškem, brdskem in kranjskem sodnem okraju, ker tukaj, v bližini svojega središča, so najhuje razsajali in kolovratili.

(Dalje.)

¹⁾ »Novice«, VI. 1848, str. 185.

²⁾ »Slovenski Narod«, VIII. 1875, št. 121.

¹⁾ »Slovenski Narod« I. c.

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

III.

Znano je, da imajo lovci, rudarji in enaki delavci, ki delajo v večjih skupinah, navadno svoj posebni jezik. Tako si tudi roparji izmišljujejo svojo lastno govorico, da si v zadregi tem lože pomorejo.

Da so govorili rokovnjači svoj jezik, bilo je znano že prvaku naših pesnikov, Prešernu; pel je namreč:

Tat, rokomavh govori jezik drugim neuméten,
Mnogo po hlevu diši tvoja beseda, kmetávs.

Rokovnjaška govorica je bila čudna zmes raznih jezikov in narečij; rokovnjači sami so jo nazivali »plintovsko špraho«, to je »nerazumljiv jezik«¹⁾. One besede, katere rabi priprosto slovensko ljudstvo navadno le v »kuheltajč«, rabili so rokovnjači v pristni slovenščini ali hrvaščini. Tudi vse krajše, neznatne besedice, n. pr. vezniki, so bile slovenske. Nekatero izraze so rabili v prenosbah in premembah, n. pr. judovna = slanina, ker judje niso smeli jesti slanine. Največ besed pa je nemških, toda vse so spačene in grdo zveržene; mnogo jih je tudi romanskih ali vsaj takih, ki nas spominjajo romanščine. Končnice samostalnikom, pridevnikom in glagolom so bile v vseh izpremembah slovenske. Pridevnike, izpeljane iz nemščine ali italijanščine, so obrazili navadno s končnico »ov«, n. pr. šenov, lep; ajzov, železen; koltov, mrzel; grandov ali grondov, velik; bonov, dober itd. Isti »ov« so vtikali včasih tudi v žensko spregatev, n. pr. Kje si bilova? Posebnih jezikoslovnih pravil ta jezik seveda nima.

Ko so pozneje rokovnjače pri sodiščih čestokrat izpraševali, in so ti odgovarjali le v svojem jeziku, naredili so za izpraševalne sodnike rokovnjaški slovarček.²⁾

Sledé naj tu nekateri rokovnjaški govori:

»Papež«: »Jest, vaš harimbaša, vam šmalam, da volhamo sutar v Štajnbo. Merkát je taj. Prevéndrovci bojo priforali grand rogájne. Birgajte, da pokumate kakega kobaléta, madúšmana, maduško ali vsaj berlinkovta. Polej umohamo grand núfanje. Kdor mi prifora kobaléta, potanam mu čenten štikelnov. Hibajte bonov, štajnbarski grilci in vincgarji nas volajo prakati. Ma se ne tanamo! Vnemajte krtiše in pihalnike in popihajte vse špónarje!« (zapoje:)

»Papež«: »Jaz, vaš vodja, vam povem, da pojdemo jutri v Kamnik. Semen je tam. Kupci bodo pripeljali mnogo blaga. Glejte, da ukradete kakega konja, vola, kravo ali vsaj prešiča. Potem priredimo velik obed. Kdor mi pripelje konja, dam mu sto goldinarjev. Pazite dobro, kamniški beriči in vojaki nas hočejo ujeti. Pa se ne damo! Vzemite nože in puške in postrelite vse zalezovalce!« (zapoje:)

¹⁾ »Plint«, nemški »blind«, znači ono, kar se ne vidi ali ne razume.

²⁾ »Slovenski Narod« VIII. 1875. št. 121, 122.

Kjer je glajs, taj smo mi!
 Kjer korizna, taj smo mi!
 Kjer merkat, taj smo mi!
 Kjer je šronca, taj smo mi!
 Šréncenca pa za nas ni!

»Féderman v glajsu je šporov, v závtragah mila grand blinkov. Pri flodermanu žohajte prtovne in šenovih flisank za naše dernice, za nas pa zaguznic. Kripovcu vnemajte eta krip in eta ajšnic. Tragajte vse k erbežniku; on je naš ferlakar in nam bo vse pohrambal. Pina- tovec je šorbon: kdor ga maga, popiha naj ga. Fosel grona naj kdo pokuma pri porbarju, ma ga namilamo nihto več. Sutar ga volamo porbatí čink puš- kapnikov; vaštre ne bom porbal nihto več«. (Poje):

Če v košarko privolhamo,
 Lufté prefalakamo,
 Kumže jim zafínframo.
 Blinke jim pokumamo.

Če štícija príšeba,
 Nihto se ne kejnemo,
 Šérkelne popihamo,
 Berlínkovte odforamo.

Naj bo grile al' federman,
 Vincgar al' šmalar,
 K erbežniku povolhajo,
 Škrobi jih bo vnemal.«

»Dernice volhate z nami! Tri punkelne flodrov magate pritanati; meni šenov rokman, knéfengar in kofernják. Tudi za nufanje nam kaj pritanajte. Farine, žmo- hrovta, buršenc, rubence, brámborja, ko- ličnjak in bacovega artona magate pri- tragati; scer vas vse prefalakam. Keta naj šeba feškat krecelna, špičnika in mil- távarja; če ne maga vsega nafeškáti, vintra naj; tu mila pucno; za eta žó- harjev ali karantánov maga grand po- šati. Šraci naj volhajo v vóltovno po gólcovno, da ne bo finfernica koltova, pa kakega bakermana ali merketa naj pokumajo. Oltoavček naj tamov na birganju štená. Ko privolhamo tamov, pobrandajo naj nam dernice pósate in

Kjer je grád, tam smo mi!
 Kjer je cerkev, tam smo mi!
 Kjer semenj, tam smo mi!
 Kjer ženitev, tam smo mi!
 Ječa pa za nas ni!

»Gospod v gradu je bogat, v škrinjah ima mnogo denarjev. Pri krojaču iščíte platna in lepíh kríl za naša dekleta, za nas pa hlač. Čevljarju vzemite nekaj čevljev in nekaj kože. Nesíte vse h konje- dercu; on je naš prijatelj in nam bode vse skril. Loncevez je begun; kdor ga more, ustrelí naj ga. Sod vína naj kdo ukrade pri oštírju, nimamo ga več. Jutri ga hočemo piti pet škafov; vode ne bom pil nikdar več.« (Poje):

Če v vás pridemo,
 Ljudi pretepemo,
 Hiše jim zapalimo,
 Denarje jim pokrademo.

Če patrolja prikrevlja,
 Nič se je ne strašimo,
 Kmete postrelimo,
 Prešiče odpeljemo.

Naj bo berič ali gospod,
 Vojak ali pes,
 H konjederцу pojdejo,
 Vrag jih bo jemal.«

»Dekleta, pojdite z nami! Tri zvezke obleke morate prínesti; meni lepo suk- njo, telovnik in klobuk. Tudi za obed nam kaj prínesite. Moke, sira, klobas, repe, krompirja, korenja in pšeničnega kruha morate prínesti; sicer vas vse pre- tepem. Starka naj gre beračit zelja, ovsa in mleka; če ne more vsega naberačiti, kupi naj; tu ima mošnjo; za nekaj grošev ali krajcarjev more mnogo kupiti. Otroci naj gredó v gozd po drva, da ne bode peč mrzla, pa kako ovco ali kozo naj ukradejo. Stari oče naj doma na straži stoji. Ko pridemo domov, spečejo naj nam deklice mesa (konjskega in go- vejega) in skrbé naj, da bo juha dobra; sebi pa naj skuhamo ričeta in močnika.

karne, ter pergajo naj, da bo karnova vaštra bonova; ma sebi naj spahajo samaritana in kapovca. — Vsi že knaj-sate, kam volhate sutar. Žverca je že; vašterman volba, volhajmo v kumžo, vne-majmo duhana in berfnimo šlógence!»

Rokovnjač: »Šronca je bilova v Štajnbi. Šporov kumerč se je šronal. Privolhal sem k šronci tamov in volal štekelspehniti, pa nisem magal. Volhal sem v prefakenco, ker prefak je v korizni hantal. Samo knefla je bilova tamov. Ma sem šmalal, da sem feškón. Tanala mi je v šisli šúrkovca in me poštenála samega v hišterni. Vse sem prežohal, pa nisem magal nihto bonovega vnemati. Na tišenci so bilove knéžice in hantáč, pa sem poštenal, ker mi ne hantamo. Samo prefakovo rokavnico sem pohrmbal za zaguznice. Volhal sem v krevlják, da bi kaj fosal. Vnemal sem bakermana, pa šmalar me je birgal in šrajal na vso šmálovno. Lufti so prilo-fali in prakali bi me, ker so zašlosali šlos. Pohrmbal sem se za neko zavtrago in rópret na-se tanal. Žóhali so me, a ne prakali. V žverci sem po névter-niku šorbal in lofal v šumo, kolikor so me fistence tragale.«

— Vi že veste, kam pojdete jutri. Noč je že; deži (dež gre), idimo v hišo, vze-mimo tobaka in zaženimo kvarte!»

Rokovnjač: Ženitev je bila v Kam-niku. Bogat mladenič se je oženil. Prišel sem k ženitbi domov in hotel kmeta okrasti, pa nisem mogel. Šel sem v du-hovšnico, ker duhovnik je v cerkvi molil. Samo dekla je bila doma. Pa sem rekel, da sem berač. Dala mi je v skledi fižola in me pustila samega v obednici. Vse sem preiskal, pa nisem mogel nič do-brega vzeti. Na mizi so bile knjige in molek, pa sem pustil, ker mi ne molimo. Samo duhovnikovo srajco sem skril za hlače. Šel sem v hlev, da bi kaj dobil. Vzel sem ovco, pa pes me je videl in lajal na ves gobec. Ljudje so pritekli in zajeli bi me, ker so zaklenili vrata. Skril sem se za neko škrinjo in kolovrat nase postavil. Iskali so me, a ne ujeli. V noči sem po dimniku ušel in tekel v gozd, kolikor so me noge nesle.«

Sledí naj še rokovnjaški dvogovor, pisan prav tako, kakor so rokovnjači res govorili. Posnet je iz starega zapisnika.¹⁾

Ti lobov kumerč, nihto ne štenij longov te, scer zna grilec z bincgarje prvolhat' in te vnemat'.

Pirgej, že volha, ga nihto šponaš, upetej, če magaš.

Kdo te je v šrencenco prtanov? — Ta grilec z bincgarje.

Kaj s' pa lobov'ga umohov?

Ma volajo, de biv vnemov.

Kaj milaš za 'nga federmana, k' te froga?

Ti slab človek, nikar ne stoj dolgo tukaj, sicer utegne priti berič z vojaki in te odvesti.

Glej, že gre, ali ga ne poznaš, ubeži, če moreš.

Kdo te je v ječo pripeljal? — Ta berič z vojaki.

Kaj si pa slabega naredil?

Hočejo, da sem kradel.

Kakega gospoda imaš, ki te izprašuje?

¹⁾ »Slovenski Narod« 1. c.

Jest tega po rufajn še nihto ne knajsam.

Če si kaj vnemov, al kej drugja lobov'ga umohov, hibej per frogajn, da se nihto ne zašmalaš.

A nihto se ne kejnjej, na bom pregrandov' šmalov.

Kako t' nufajne šmeke to?

Nufajne je to bonov', pa le grona noben nihto ne prtana.

Grona te magáš pošat', če ga volaš burbat'.

Nihto namilam blinkov, ga tud' ne mojam pošat'.

Kě s' pa ti pro tamov?

To pa nihto nobe'mo borncie na šmalam.

Al si biv že ktirkator v fongajn' in v frogajn' štenov?

Enkatov za'n malov falakajna in pa vnemajna.

Kdo pa te je tistkatov v šrencenco prtanov?

Same šerkeljne.

Al nihto niš magov upetat'?

Koko bom magov upetat', k' je t'ko grandov šerkelnov po me prvohov?

Kě so te tistkatov upirgal'?

Na finfrajn', k' je mogovo dernica tud' tam bilova in zame nufajne pahova.

Ka za 'n nufajne t' je tojova dernica spahova?

Nihto drugja k' posato, makarone in s polivko zamahnene.

Al t' je tud' kej grona prtanova?

Mi ga je prtanova en'ga bonov'ga grana in se m' je tistkatov v tiste šume na t'mo finfrajn' toko bonov' vižov, de še ne t'ko, kar lebam.

Zdej pa nihto več ne šmalej, ak' ne zna ta bincgar, ke ne bajtov na birgajn' štená, hamlov hirat', al pa en šponar birgat'.

Jaz ga po imenu niti še ne poznam.

Ako si kaj ukradel, ali kaj drugega slabega storil, pazi pri izpraševanju, da se ne zagovoriš.

A nič se ne boj, ne bom preveč govoril.

Kako ti ugaja jed tukaj?

Jed je dobra tukaj, le vina nikdo ne prinese.

Vina si moraš kupiti, ako ga hočeš piti.

Nič nimam denarjev, tudi ga ne morem kupiti.

Kje si pa ti prav doma?

To pa nikakor nobenemu resnice ne povem.

Ali si bil že kdaj v zaporu in v preiskavi?

Enkrat radi malega tepeža in pa tatvine.

Kdo pa te je tistikrat v ječo pripeljal?

Sami kmetje.

Nisi-li mogel ubežati?

Kako bi mogel uteči, ker je tako veliko kmetov po-me prišlo?

Kje so te takrat dobili?

Pri ognju, ko je moja deklica tudi tam bila in za-me jed kuhala.

Kakošno jed ti je tvoja deklina skuhalá?

Nič drugega, kakor meso, žgance in z mastjo zabeljene.

Ti je-li tudi kaj vina prinesla?

Prinesla mi je prav dobrega vina in takrat se mi je v onem gozdu pri tistem ognju tako dobro godilo, da še ne tako, kar živim.

Zdaj pa nič več ne govori, ako ne, utegne vojak, ki ne daleč na straži stoji, naju opaziti, ali pa kak zasledovalec poslušati.

Rokovnjači so imeli mnogo pesmij. Čitatelj je imel že priliko prepričati se o njih vrednosti. Dostavim naj tukaj le odlomke nekaterih drugih popevk.

Volhajmo v voltovno,	Nihto drugja ne milaš?
Porbal' bomo palenko!	Nihto vahka ne feškaš?
Palenka je bonova,	Vnemat, kumat volhajte,
Oj bonova!	Oj volhajte!
Rufa nas dernica:	Pobrandala sem galinko,
Karnovo vaštro sem spahala!	Galinko šenovo, grandovo!
Karnova vaštra je bonova,	Volhajte nufat ferlakarji.
Oj bonova!	Oj ferlakarji!

Mogov kumerč pod fenštro štená,
Se grondov'ga kotla kejná,
Ko b' dernica knajsala za-nj,
Pa b' vajšrovček berfnila na-nj.

Da b' moj mož tak ne bil,	Tri ferkelne gliče milam,
Da b' mi vs'ga ne zapil,	Farino pa nafeškam,
Da b' mi le vintral	Da le tem šracam
Tri funte soli.	Kaj pahat' milam.

Odmev vsake pesmi se je navadno glasil:

Kamor privolhamo,
Še gronce porbamo,
Še blinke milamo!

Še nekatere besede poleg omenjenih:

ajšnica, koža, usnje; *ajšovnik*, usnjar; *arton*, kruh; *avguštinka*, palica; *bacov*, pšeničen; *bácovček*, pšeničen kruh; *bá-covka*, pšenica; *belec*, sneg; *berganje* = *birganje* = *perganje*, straža; *bergati* = *birgati*, stražiti, gledati, videti; *binigar* = *vincigar*, vojak; *blěnkje* = *blinki*, denarji; *bórnica*, resnica; *búrbati* = *porbati*, piti; *cutnica*, ovratnica; *čokelj*, norec; *dromati*, spati; *dromanje*, spanje; *falakati*, tepsti; *fenštra*, okno; *fertun*, srečen; *forovec*, voz; *fosar*, tat; *galinka* = *golinka*, kokoš; *gliča*, prosena kaša; *gobelce*, vilice; *gozence* = *zaguznice* hlače; *grivar*, žandar; *kabale* = *kobale*, konj; *kaberle*, tele; *kacel*, maček; *kapucinar* = *merket*, kozel; *kapucinarica* = *merket*, koza; *klavati*, skočiti; *koček* = *koči*, prešič; *kofenca*, glava; *kožnjak*, kožuh; *kronkar*, mrlič; *kronkov*, mrtev; *kučigazda*, gospodar; *kumovt*, tat; *lihtenca*, luč; *madušmanka* = *maduška*, krava; *mi-*

grovt, ječmenova kaša; *minigov*, majhen; *muhje*, bučele; *nefelca*, žlica; *pahovec*, kuhar; *pahovka*, kuharica; *pajnica*, brlog; *palčnik*, koš; *perkovčan*, hribovec; *pertaht*, dan; *petenca*, postelja; *pinat*, lovec; *plutov*, krvav; *plutovna*, kri; *pokrov*, predprt; *porbavnica*, krčma; *porbovna*, pijača; *prepádnica*, jama, *pruštencia* = *buršenca*, klobasa; *skakač*, zajec; *škripač*, godec; *škripati*, gosti, *šmalar* = *šmolar*, pes; *šmalovna*, usta; *špudast*, hud, jezen; *šrajati*, kričati; *štefel* = *brambor*, krompir; *stekelspehniti*, krasti (kmeta); *šticija*, kmetska patrolja; *štrajnica*, slama; *švamovka*, goba; *švorclja*, črnilo; *švorcov*, črn; *tancati*, plesati; *tofenca*, kotel; *trahtati*, čakati; *vahka*, žena, mati; *vaštra*, voda; *karnova vaštra*, juha; *vájšrovček*, zastor; *vajsov*, bel; *vašterman*, dež; *vnemovt*, tat, itd. itd. (Dalje.)

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

IV.

menili smo, da se je rokovnjaška zadruga v začetku tega stoletja zeló pomnožila.¹⁾ Ne le kmetom je bila rokovnjaška malha strah in groza, temveč i duhovnikom in grajščakom. Trepetajoč so pričakovali vsako noč vaščani in gospodje nenadnega napada, ker pred rokovnjaškim bêtom so odletavali od najmočnejših vrat najtrdnjshi zapahi. In čim bolj se je kdo zavaroval, tem hitreje so mu tolovaji vse pokončali, ako ne iz drugega vzroka, pa vsaj zato, da so kljubovali gosposki, češ, plesali nam bodele tako, kakor vam bodedo mi godli; mi ne priznavamo nikogar nad seboj!

Pred mnogimi cerkvami in gradovi so bile nastavljene ponočne straže, da bi hitro naznanjale grozečo nevarnost. V bran staviti se kmečki možaki itak niso drznili, a pomagali so si s tem, da so jeli zvoniti »plat zvona«. Vaščani, čuvši glas zvonov, planili so iz postelj, zgrabili rovnice, motike, sekire, vile in sploh vse, kar jim je prišlo v roke, ter drli k cerkvi iskat napadnikov. Prebivalci so bili tako silno razljučeni nad njimi, da so vsakega takoj pobili, kdor jim je le prišel v roke.

V vasi Potok tik Komende je stala precej imovita hiša. Nekega večera je potrkal na njena vežna vrata potujoč rokodelski pomočnik. Bil je nekoliko

vinjen in radi tega je precej robantil pred hišo, ko mu niso na prvi klic odprli. Domači so takoj spoznali, da to ni glas kakega domačega vaščana. V silnem strahu so jeli klicati na pomoč: »Zvonite! Zvonite! Roparji so prišli, roparji!« V zvoniku je začelo bít »plat zvona«, in hipoma je tekla vsa vas k cerkvi in odtod k dotični hiši. Razjarjeno ljudstvo je ubogega tujca pobilo na tla in ga tako neusmiljeno streglo, da je drugi dan umrl. Pred smrtjo še je povedal, kdo in odkod je.

Ta žalostni dogodek nam priča, kako strastno so se sovražili kmetje in rokovnjači. Časovné razmere so bile take, da si je moral zatirani poljedelec sam delati pravico in mir, ako ni hotel prepustiti sebe in svojega domovja podivjanim lopovom na milost ali nemilost.

Dimitz pravi sicer¹⁾, da je francoska vlada popolnoma zatrla glasovito roparsko četo, »ki je vznemirjala prebivalce v Primorju, zlasti v Istriji in na Kranjskem.« A zeló se moti. Rokovnjaška moč je prav v oni dôbi bujno

¹⁾ Dimitz. Gesch. Krains. IV. Laibach 1876. S. 308. »Endlich vervielfältigte der Gerichtsstillstand und die Menge der im Lande herumstreifenden österreichischen Deserteure die straflosen Räubereien und Verbrechen und machte die Lage der Besitzenden vollends unerträglich.«

¹⁾ Geschichte Krains. IV. S. 315. »Die zahlreichen Räuberbanden, welche, eine Erbschaft der früheren Verwaltung, die Strassen vorzüglich in Istrien, auf dem Küstenlande, aber auch in Krain bis vor die Thore von Laibach unsicher machten, wurden durch das kräftige Eingreifen des Gouvernements, durch das standrechtliche Verfahren und die mit demselben verknüpfte Anordnung, die Todesurtheile in der Heimat und vor dem Familienhause der Verbrecher vollziehen und letztere dort auch am Galgen vermodern zu lassen, insbesondere aber durch die von Marschall Marmont selbst im Jahre 1810 verfügte Massregel, die Gemeinden für die in ihren Bezirken verübten Raubfälle verantwortlich zu machen, nach und nach ganz ausgerottet.«

cvetla. Še le naporom avstrijske vlade se je posrečilo vsaj nekoliko omejiti roparsko silovitost. Bilo je pa tudi silno težavno krotiti družbo, ki je bila tako čudovito premetena in zavarovana, da so se ljudje pred njo kar križali.

Ako so kdaj katerega ujeli in ga izpraševali o njegovih bivših tovariših, molčal je, kakor mutec. Ž njim vred so potegnili na kol tudi rokovnjaške skrivnosti. Kadar je sedel kdo izmed njih na tožni klopi, oblezovali so ga dotlej, da je ali ubegnul ali izdahnul na lesenem stebru. Včasih jih je sicer kdo izdal naznanivši njih skrivna bivališča, a predno so dospeli zasledovalci na dotični kraj, odnesli so jim roparji že davno peté. Ponujali so se celó svojim sovražnikom v vodnike po temnih goščavah in jih navajali često v ravno nasprotno divjine. Slednjič so izginili iz njih srede tako nenadoma, kakor bi se bili v zemljo udrli. Da bi pokazali rokovnjači svojim lovcem, kako nespametni so, da jih zasledujejo, porazstavili so se po raznih hribih. Dočim je vojna četa v dolini sem in tje blodila, oglasil se je prvi lopov na hribu. Vsi so planili za njim po hribu navzgor. Toda predno so dospeli do vrha, vabil jih je že drugi na nasprotnem vrhu k sebi. Hiteli so zopet za tem glasom, a že med potjo so slišali, kako se jim porogljivo smeje lopov na tretjem hribu. Tako so mamili često po več ur dolgo rokovnjači svoje lovce. Razkropiti se pa gonjači niso upali, ker vsakdo je dobro vedel, da bi ne odnesel zdrave kože, ako bi ga le en sovražnik zasačil. Utrujeni, še bolj pa razsrjeni nad tako brezuspešnim delom so se vračali lovci domov; v zahvalo pa so jim doneli na ušesa porogljivi klici iz vseh gorskih vrhov.

Vsak rokovnjač pa, ki je prišel lovcem v roke, visel je v kratkem na lesenem

kolu. V tem času so stale vislice na prav mnogih krajih. Pri Kamniku na primer so bile dvoje: pri »krvavem znamenju« ob okrajni cesti v Kranj in v Dúplici (nad sedanjo Planavškovo hišo) pod smreko s sedmerimi vrhovi.¹⁾ Tu je viselo leta 1816 pet rokovnjačev ob enem. Ljudstvo govori še sedaj o strahovih, ki se bojda prikazujejo na krajih, kjer so nekdanje obešali razboj-nike. Take vislice so bile tudi tik »Ud-nega boršta«.

O posameznih rokovnjaških lopovih iz te dobe ni mnogo znanega, ker so ljudje, ki so to pomnili, večinoma že pomrli. Koliko je v Jurčič-Kersnikovem romanu »Rokovnjači«, čigar dejanje se vrši baš v teh letih, zgodovinskega jedra, ne morem dognati. Ferdinand pl. Basaj je bil bojda v tem času rokovnjaški glavar. Za rusko-francoske vojske pa je pobegnil na Rusko. Ako je imenovani Basaj zgodovinska oseba, bil je morda v bližnjem sorodstvu z onim P. P. Glavarjevim prijateljem Jernejem Basajem, ki je bil karlovški polkovnik in pozneje povišan v baronski stan. Bil je rodom Komenčan, sin kmečkih roditeljev. Polonica pa, okoli katere se suče vse dejanje v dotičnem romanu, umrla je na Rovih leta 1880.

V zvezi z rokovnjaštvom je bila izvestno tudi ona velika tolpa kmetov, ki je stala 30. januarja 1810 v Ljubljani pred vojnim sodiščem; čigar predsednik je bil baron Rousille²⁾. Med za-

¹⁾ Ljudstvo je o nji pripovedovalo, da si bodo pod njo trije mogočni kralji po krvavi vojski v miru podali roke, in da bo potem zavladal mir po vsem svetu. Pred nekaj leti je udarila strela v to bojno drevo in končala okoličanom nado.

²⁾ Dimitz (Gesch. Krains. IV. S. 315, 316) imenuje ta roparski napad »eine verdammswerte That, in welcher wir aber wohl nur einen verspäteten und sicher nicht mehr zeitgemässen Ausläufer der verunglückten Octoberinsurrection

toženci je bilo 32 kmetov iz Št. Ožbalda, Trojan, Hrastnika, Brda in iz drugih sosednih krajev. V tožbo je bil zapleten tudi Anton Rozman, lokalni kapelan v Št. Ožbaldu, dalje Pavel Zore, učitelj v Št. Gotardu, Zuchiat (oče in sin), bivši učitelj ravno tam, in Ignacij Fajenec, sodnik pri Gamberški graščini. Obdolžili so jih, da so v Črnem Grabnu pri Trojanah skrivno umorili nekatere francoske vojake in častnike, med njimi tudi Boissac-a, kapitana - adjutanta, in Vernazza, tajnika in tolmača dubrovskega vojvode maršala Marmonta. Vsi zatoženci, razven šestih kmetov, katere so takoj izpustili, bili so obsojeni k smrti; a obsodba se je izvršila menda le nad šestimi glavnimi zločinci, ki so bili postreljeni za pokopališkim zidom pri sv. Krištofu v Ljubljani.

V.

Okoli leta 1820 je rokovnjaško rogoviljenje nekoliko potihnilo, toda tem silnejše so zopet vzrojili, ko so stopili na pozorišče oni sloviti in siloviti razbojniki Veliki Gropa, Dimež in Črni Jurij. Dočim so jih doslej nazivali ljudje le roparje ali »pravbarje«, nadeli so jim sedaj stalna imena: rokovnjač, plajšar, malhar itd. V dobi od leta 1825 do 1843 je dosegla rokovnjaška moč in nasilnost svoj vrhunec. Marsikatera kranjska, južnoštajarska ali koroška fara ima izvestno v svojih maticah iz teh dveh desetletij zabeležen kak cerkven rop ali drug zločin, ki se je pripetil v isti duhovniji. Koliko ubojev se je zvršilo v tem času, koliko tatvin in ropov!

V Mengšu so ukradli iz tabernakeljna farne cerkve kelih s posvečenimi hosti-
zu sehen haben.« — Vojno sodišče je dalo vso sodbo natisniti v francoskem, nemškem in slovenskem jeziku in jo v 600 izvodih razširiti po deželi. Prim. Ljub. Zvon VII. 1887, str. 547—552, kjer je natisnena sodba v slovenskem (menda Vodnikovem) prevodu.

jami in mnogo drugih zlatnin. Hostije so stresli v neko luknjo globoko v gozdu, zlatnino pa so stolkli na drobne kosce. Ko so jo pozneje v neki hiši topili, vnela se je hiša in velik požar je nastal. Hostije so pozneje našli in slovesno prenesli v cerkev nazaj.

V Komendi je izginil iz cerkve dragocen kip sv. Petra, farnega patrona. Bil je vlit iz čistega srebra in nad en komolec visok. Podarila ga je komendski cerkvi neka italijanska plemenitnica radi oblube.

Nekje na Koroškem so okradli okrajno blagajnico in odnesli mnogo tisoč goldinarjev, katere so potem v gozdu zakopali.

Nekega večera je prišlo pet rokovnjačev k Janezu Čemažarju, duhovniku pri Sv. Joštu nad Kranjem. Zahtevali so ves denar, kolikor ga ima. »Gospod so bili popolnoma mirni; prosili so može, naj le nekoliko počakajo, in kmalu bodo prejeli, česar iščejo. Šli so v drugo sobo in se tam nekoliko časa mudili. Čitali so nekaj iz »črnih bukev« in so tistim roparjem »naredili«, da se niso mogli ganiti z mesta. Prišli so može in vse uklenili.« Tako mi je pripovedoval Egidij Naglič.¹⁾ Izvestno je imel duhovnik pri

¹⁾ Egidij Naglič je 86 let star mož, menda edini še živeči dejanski rokovnjač na Kranjskem. Starček je visoke postave ter nenavadno čil in krepak, le oči so mu skoro popolnoma opešale. Spominja se še Francozov in rokovnjačev iz te dobe. Pozneje je, žalibog, i sam zabredel v to družbo in ostal pri nji dotlej, da se je razkropila. Bil je dober znanec Velikega Groge. O prošlem življenju govori jako nerad. S solzami v očeh mi je pravil nekdanje zgodbe, a mnogo je zamolčal. Med drugimi mi je povedal, da so se oni dvanaajsteri rokovnjači, kiso smeli nositi malhe križem čez rame, nazivali »kapitane«. Dočim stari ljudje navadno ne morejo prehvaliti »svojih časov«, hvalil je ta starček le sedanost, češ, sedaj morejo poštene ljudi vsaj mirno spati pod svojo streho.

sebi skrito stražo, katero je v zadregi pozval na pomoč.

Enake goste je vsprejel ondaj marsikak duhovnik.

Okolu leta 1840 je vrelo zlasti v komendski, vodiški in cerkljanski fari.¹⁾ V Komendi je bil za te dôbe župnik France Dolicelj, moč trdne volje in strogega značaja; duhovni pomočnik pa mu je bil Kajetan Huber, znani pesnik nekaterih slovenskih popevk (n. pr. »Otok bleški«). Ta dva sta se v zvezi z vodiškim župnikom Jernejem Arkotom in kapelanom Ignacijem Valenčičem zarotila proti rokovnjaškemu nasilstvu. Valenčič je poročal kranjskim stanovom o tej strahotni zalegi. Vsi štirje pa so navduševali kmetovalce, naj si sami pomagajo, kolikor si morejo, ker vlada ničesar ne stori. Huber sam se jim je postavil na čelo ter s puško na rami preganjal po gozdih strahotne prebivalce divjin.

A kmalu je bilo neustrašenim duhovnikom maščevanje za petami. Neko deževno jesensko noč l. 1841 potrka neznan človek na vrata župnijske hiše v Komendi. Župnik, prebudivši se, vpraša prišleca, kaj želi. Ta ga milo prosi, naj za božjo voljo brzo vstane in hiti previdet njegovo smrtno obolelo mater na Mlako (vas, ki je pičle pol ure oddaljena od cerkve). Gospodu se je takoj zazdela stvar sumljiva, zlasti ker je vedel, da v imenovani hiši po dnevu še ni bilo bolnika. Vedoč, kako gorki so mu rokovnjači, da ne bi bilo varno pasti jim v roke, odgovori, naj privede tujec dve znani mu verodostojni priči, in takoj pojde k dotični bolnici. Grozno kolneč mož odide.

¹⁾ O rokovnjačih iz teh farâ mi je poročil gospod Andrej Mejač iz Komende. Poslal mi je tudi uradne listine tičočee se te družbe. Za vse mu izrekam svojo srčno zahvalo.

Drugo jutro se napoti župnik v isto hišo in najde ženo, ki o vsem tem ni vedela ničesar, popolnoma zdravo. Kmalu potem pa se je raznesla po vasi vest, da je pet najsilnejših rokovnjačev pričakovalo župnika na Gmajnici — na pol poti med cerkvijo in Mlako — ki bi mimogredočega usmrtili.

Ker jim je izpodletel prvi zlobni poskus, hoteli so ugonobiti kapelana. Huber je hodil vsak dan večerjat v bližnjo hišo Glavarjevega beneficijata. Bilo je v adventu leta 1841. Kapelan je šel po navadi v mraku k svojemu tovarišu. Ne sluteč nič hudega, ni zaklenil doma vseh vrat. A baš v tem času so se pritepli v vas lopovi na tihem, kakor duhovi. Eden je stopil za bližnje drevo, da bi ustrelil gospoda domov se vračajočega; nekateri so se polastili kapelanije, in drugi so se postavili na stražo. Huber se je danes nenavadno dolgo mudil; še le tožen glas »plat zvonâ« je dvignil kramljajoča duhovnika. Vaška straža namreč, ko je hodila okrog cerkve, začula je ropotanje v kapelaniji ter jela z zvonovi klicati na pomoč. Predno pa so se stekli vaščani na mesto, izginili so vsi razgrajalci, kakor senca.

Prihodnjo nedeljo 21. decembra pa je gospod Kajetan goreče navduševal svoje poslušalce s prižnice, češ, da je nasilnost te roparske druhal prikipela do vrhunca in da je skrajni čas, da se vaščani zberó v močno tolpo in preženó za vselej svoje tlačitelje. S svetim srdom jih je rotil, da se morajo postaviti v bran, ako hočejo sploh kdaj doseči še ljubi mir. Kmete je ta govor tako razvnel, da so sklenili takoj drugi dan poiskati sovražnikovo gnezdo. Neki pastir jim je naznanil, da zahajajo rokovnjači po noči in po dnevu v krčmo pri »Žverci« na Spodnjem Berniku v cerkljanski fari. V strahu, da ne bi

ta njih zarota prodrla prekmalu do rokovnjaških ušes, delali so vse na tihem.

A Huber je iznova izkusil, kako nevarno je hujskati na razbojnike. Takoj prvo noč se jih je pritepla cela vojna nadenj. Nekdo je nastavil lestvico na okno kapelanove sobe in se priplazil v predsobo; hotel je gospoda umoriti. Kajetan pa je slutil, da ga lopovi ne bodo pustili brez maščevanja. Postavil je zato v svojo predsobo korenjaškega moža.¹⁾ Ropar, stopivši v izbo, ni opazil v temi čuvaja, a ta ga je videl dobro na svetlobi pri oknu. Sprožil je puško in ga zadel v peto. Rokovnjač je šinil preplašen skozi okno.

Toda sedaj se niso dali takoj odgnati, misleč, sedaj ga moramo dobiti, ali pa nikoli. Naskočili so iz nova kapelanovo stanovanje. Huber in njegov čuvaj sta streljala skozi okno in klicala ljudi na pomoč. V zvoniku je jelo biti »plat zvoná«. Tolik hrušč v tihi noči je predramil vaščane iz spanja, in vsakdo je tekel oborožen z vsakovrstnim kmečkim orodjem oblegancem na pomoč. V najhujši sili so planili lopovi še enkrat nad kapelanijo, a tudi sedaj zaman. Ogromna množica ljudij, ki jih je obkolila in od zadej pritiskala na-nje, preplašila jih je slednjič, da so zbežali.

Drugega dne (22. dec. 1841) zarana se je napotila velika tolpa kmečkih možakov in mladeničev iz bližnjih vasij proti Berniku, ki je nekaj nad eno uro oddaljen od Komende in leži ob okrajni cesti iz Kamnika v Kranj. Hoteli so biti odločilni boj s sovražnikom. Ko so bili kmetje že blizu zloglasne krčme, zagledali so jih lopovi in zbežali pred njimi na vse strani. Lovei so planili za njimi; rokovnjači pa so streljali nanje z dvo-

cevnatimi puškami. Kmetje so večino zajeli izmed njih, pobili jih na tla in povezali; a še na tleh ležeči so se branili z dolgimi noži. Vse ljudstvo je od veselja rajalo in slavilo zmagoslavje nad krvoločnim rokovnjaštvom.

Jetnike so naložili na vozove in jih peljali v Mekine, kjer je bilo za tega časa okrajno sodišče. Celo pot jih je spremljala velika množica ljudij, ki so zabavljali v verige ukovanim lopovom in udrihali po njih, kolikor so le mogli. Ko so jih peljali skozi Komendo, bili so vsi že tako zelo otolčeni, da jih je ukazal okrajni komisar, ki je bil slučajno tu navzoč, vzeti z vozov in nesti v grajščinski skedenj, da bi vaški zdravnik preiskal njih rane.¹⁾ Toda okoli vjetnikov se je nabralo toliko ljudstva, da zdravnik niti do njih ni mogel priti. Vsakdo je hotel ohladiti svoj srd nad lopovi in se zmaščevati za tolike krivice. Brez usmiljenja in brez prenehanja so mahali po njih, in ako je hotel kdo braniti ali vsaj milovati uboge trpine, bil je sam v nevarnosti, češ, ta je tudi njih zaveznik. Pravijo, da je neki onemogel starček samo vihtel težak kol nad enim lopovom, ker radi starosti več ni mogel udariti. Rokovnjači so tarnali in prosili usmiljenja; a razljučeno ljudstvo se jim je rogalo in zabavljalo ter še hujše udrihalo po njih in besnelo. Uvidevši, da je vse svarjenje zaman, ukazal je komisar napadnike siloma razgnati, rokovnjače pa naložiti zopet na vozove in jih peljati v Mekine.

Kakor vrabci obkrožujejo sovo, ako jo zasačijo po dnevu na planem, tako so se zaganjali ljudje na vozove in kričali in mahali. Temu se ne moremo čuditi, ako premislimo, koliko hudega so oni prizadeli mirnim kmetom.

¹⁾ Ta mož (Jurjevec s Klanca) je umrl preteklo leto.

¹⁾ Glavarjev beneficij je zvezan s hiralnico in ta ima svojega izprašanega zdravnika.

Dasi je žalostno in nekrščansko, vendar je umljivo tudi to: ko so šli mimo neke hiše, prosil je eden trpinov za požirek hladne vode, da si zmoči zasušena in s krvjo zalita usta. Toda mesto vode je dobil nekaj udarcev. Tri izmed njih so tako silno stopli, da je eden že med potjo umrl, druga dva pa kmalu, ko so jih v Mekinah odložili.

Ta strašni dogodek, ki je vzbudil povsodi splošno pozornost, zakrivila je največ vlada sama. Cele vasi in soseske so zopet in zopet prosile pomoči zoper rokovnjaško nasilstvo, ki jih je privedlo do obupnega sklepa, svoje domove zapustiti in iskati varnejših krajev, a vlada je stalno molčala in ako je sploh katero zinila, to pač nič ni pomagalo, ker je vse ostalo le pri besedah. Taka hladnokrvna nebrižnost je lahko spravila zatirane kmete v opravičeno nevoljo in k odločnemu koraku na svoje roke.

Sodišče je začelo takoj preiskavo seveda i proti rokovnjačem i proti kmetom. Mnogo sicer poštenih mož so dejali pod ključ, in vsakdo je sedel po nekaj mesecev. Devet kmetov je bilo zaprtih še leta 1843.

Nekoliko časa potem ni bilo slišati več o kakem novem grozodejstvu. Rokovnjači so se pomaknili v druge kraje in kapelan Huber se je poslovil od Komende. Toda ta mir je bil le nekako premirje. Ob obletnici zmage nad rokovnjači so se zopet jeli ponavljati, izprva po malem, potem pa vedno hujše. Velikonočno nedeljo je zgorela ona hiša, kjer niso privoščili prosečemu rokovnjaču požirek vode; kmalu potem so zažgali tudi grajščinski skedenj.

Najokrutnejše pa se je maščeval Črni Jurij nad onim pastirjem, ki je ovadil rokovnjaško shajališče. Vjel je dečka in ga v samotnem gozdu razpel za roke in noge med dva kola nad velikim mrav-

ljiščem. Privezan je bil tako trdo, da se niti ganiti ni mogel. Tako razpetega je popustil. Nekoliko dnij pozneje so našli pastirja vsega razjedenega. Oči so mu bile izkopane, meso na mnogih krajih navrtano, a živel je bojda še. Ko so ga odvezali in položili na tla, stresel se je nekoliko in umrl. Grozno, pregrozno! A kaže nam skrajnost, do katere privede človeka strast, kaže nam nespamet onih modroslovcev, ki govoré o prirodnem plemenitem stanju človekovem.

K takim groznim zločinom je podkurila rokovnjače zlasti novica, da je komendska srenja poslala cesarju Ferdinandu samemu prošnjo, da se jih usmili in jim pošlje pomoči zoper neznosno nasilstvo. Res je 12. marca 1843 poslal tedanji komendski župan Aleksij Kern vladarju prošnjo, v kateri komendska soseska »kleče prosi, da bi Njih Veličanstvo blagovolilo kaj ukreniti za iztrebljenje neukročenih lopovskih čet (unberührte Gaunerbanden) iz njih soseske in iz sosednih okrajev«.

Ta prošnja obsega pet pôl in je v mnogem oziru jako zanimiva, ker nam pojasnjuje neznosni stan ondodnih prebivalcev. Sledé naj tu le nekateri odlomki:

»Kakor pribega dete, ki si samo ne more pomagati in se braniti, v sili in nevarnosti s popolnim zaupanjem v obrambo svojega očeta, tako smo tudi mi . . . prisiljeni v skrajni nevarnosti svojega življenja in imetja položiti sledečo prošnjo z najpopolnejšim zaupanjem pred prevzvišeni prestol . . . Ne prosimo, da bi se nam zmanjšali davki, niti da bi se izpremenila kaka . . . postava, temveč prosimo za varstvo svojega imetja in celó za svoje ne varno življenje! Povod tej prošnji nam dajo neki lopovi, tatinske in roparske druhali, ki se že mnogo let klatijo v naši okolici

in katere vlada takorekoč molčé trpi. Znani so splošno po Kranjskem z raznimi imeni, kot »Rakonači (sic!), Plajšarji, Malharji« itd., da so tujemu blagu zelo nevarni . . . in so zadnja leta narasli v veliko število. Kako zelo so po tem izvržku človeštva v nevarnosti vsi okoli ležeči okraji: okolica Ljubljana, Brdo, Tržič, Smlednik in zlasti naš rodni okraj Mekine, dovoljujemo si preponižno oznaniti po priloženem popisu ¹⁾, iz katerega bo Nj. c. kr. apost. Vel. blagovolilo milostno uvideti vso njih škodljivost in grozovitost.«

Nato opisuje listina napad na kape-lana 22. decembra 1841, ko so razbojniki trikrat naskočili hišo, druge tatvine in zločine ter slednjič oni poboj rokovnjačev. Omenja tudi onih devet posestnikov, ki so za tega časa še sedeli v ječi in jih izkuša tako opravičiti, da bi jih pomilostili. Kot vzrok, da se obračajo s to prošnjo neposredno na cesarja samega, navaja sledeči razlog: »ker vkljub premnogim, iskrenim prošnjam, katere so poslali i c. kr. okrožnemu sodišču i visokemu deželnemu predsedništvu v Ljubljano i visokemu kriminalnemu nadsodišču v Celovec niti najmanjše pomoči niso dosegli«, zato se obračajo nanj z otroškim zaupanjem, da jim bo on, kot vedno skrbni oče, gotovo prihitel na pomoč. Potem dostavijo nasvêt, kako bi se moglo lopovom najpreje priti do živega; polové naj jih namreč vse od prvega do zadnjega in jih pošljejo v oddaljene kaznilnice in prisilnice, da se ti »roparski veterani« in »v zlobnosti eksaltirani ljudje« ne bodo več vrnili, in se ne bode bati zopet novega zaroda. Živo slikajo potem svojo revo radi te stiske, češ, »kaj preostaja že itak ubogemu podložniku v njegovem siromašnem življenju

prijetnega na svetu, ako vidi ne le svoje, v potu obraza prisluženo imetje, s katerim pa še družina komaj shaja, temveč tudi svoje življenje v vedni smrtni nevarnosti.« Vlada je prepričana, da sredstva, katera je doslej vporabljevala zoper to nasilstvo, nikakor ne zadoščajo, ker čisto nič ne pomaga, ako ujamejo tega ali onega lopova, ko je drugih še čez mero v gozdovih. Vse sile naj se torej združijo in rešijo deželo te nadloge (Landplage), »ker sicer bodo ubogi seljaki v obupnosti prisiljeni storiti zadnje korake, da zapusté te nevarne kraje, kjer si niso niti življenja svesti, in da primejo za beraško palico«. Konečno ponavljajo še enkrat svojo iskreno prošnjo in trdno nado, da jih cesar, kateremu je geslo »recta tueri«, ne bode pustil osirotele, temveč da bo takoj stegnil nad nje svojo mogočno očetovsko roko.

Temu nujnemu prosilnemu klicu se je vlada povoljno odzvala. Začeli so se na mnogih krajih lovi na rokovnjače; za glave njih voditeljev so razpisali celó nagrade.

A tudi sedaj niso bili uspehi taki, kakoršnih bi mogli pričakovati. Prepodili so sicer iz nekaterih krajev drzovite lopove in nekatere tudi polovili, toda večina njih se je poskrila v najtemnejše gošče na visokih gorah in tam v miru žedela, dokler je besnil vihar zoper nje. Hodili so iz dežele v deželo, po mestih in vaseh kot potniki, ali so služili tu in tam pri kaki hiši, da so se zavarovali pred vohuni. Skrivaj pa so bili še vedno v zvezi z glavno tolpo, katero so zalagali z vsakovrstnim nakradenim blagom.

V Kamniku je neki hlapec gospodarju podavil po noči vso kuretino, da bi jo poslal v gore »za dober namen«. A prhutanje in kokodakanje ubogih živalic je izdalo neusmiljenega mesarja.

¹⁾ Ta priloga se je žalibog izgubila.

Dejali so ga pod ključ; prihodnjo nedeljo pa si je moral navezati na hrbet vse one podavljene kure in piščeta ter jih v spremstvu dveh stražnikov nesti pred farno cerkev, da ga je videlo vse ljudstvo, ki je šlo ravno od maše. Ko

so ga izpustili, pobegnil je v gore med svoje »brate«, in vsi so zvedeli, kakega »tička« so imeli.

In to ni bil edin tak slučaj.

(Dalje.)

Nekaj porabnih mislij o slovenščini v govoru in v pismu.

(Piše *France S. Lekše.*)

(Dalje.)

20. „*Umetalen, umetelen, umetelnost*“, künstlich, die Kunst. »Staroslovénski »umételi« m., poleg »umételinù«, m. der Kundige; »umételinù« kundig, novoslovénski (v Laščah): »umétaven, vna, vno«, (piši: »umétalen, lna, lno«) adj. geschickt, »umétavnost« (piši: »umétalnost«) f. die Geschicklichkeit; zatorej najpravišeje: »umétalen«, »umétalnost«; poleg tega po starej slovenščini »umételen«, »umételnost«; nepravilno je: »umételjen«, »umételjnost«; a do konca pogrésne so naše nove skovanke: »uméten«, »umétnost . . .«, to je po mojih mislih resnica; a dokazovanja o tem vendar nijsem hotel doognati niti v »slovnički«, ni tukaj, ker bi vzelo preveč prostora,« pisal je pred desetimi leti pokojni Fr. Levstik¹⁾, »naš najboljši nslov. slovničar«, kakor ga imenuje rajni profesor Anton Raić.²⁾ Samo škoda, da »dokazovanja o tem ni dognal« in pa da je ravnal nedosledno. Uči namreč: »nepravilno je »umételjen«, »umételjnost«, in sam tako piše, in po njem drugi. Naj si je bil na glasu jezikoznanec, vendar je ostal gledé na rečeno besedo »glas vpijočega v puščavi«, ali bolje, rekel bi, na zelenici slovenskega jezika, kjer tako brstno poganjajo tujke, skovanke in slovanke,

za domače besede. Naši predniki so že imeli besedo *umetelnost*, *umetelen*, *umetalcen*, in ljudstvo pozna *umetaven*, *umetavnost* in tudi govori: zakaj nam treba potem za nemško »Kunst, künstlich«: umetnost, umetelnost, umetnijska, umeten, kakor se sploh piše in tudi bere celó v najnovejšem besednjaku.¹⁾ »Umetelnost« je nepravilno, »uméten« in »umétnost« do konca pogrešno — po Levstiku. Vendar mislimo, da se bomo te (t. j. umetnost-i, ker je v hrvatsko-srbskem jeziku tudi navadna beseda) javljne odkrižali. Dobro bi bilo sicer, ker imamo domačo besedo za to, a »umetnost« bode težko kdaj popolnoma domača. Kar vèn pa iz knjig in besednjakov z besedo »umetnijska«, katera je prava skovanka, kar mi priča obrazilo »nija«, katerega »zdaj vse čiharno slovanstvo néma, piše Levstik²⁾, razven nas, katerim je najprvo oča Marko (1781. l.) zapljúnil besede, kakeršne so: »abotnija«, die Thorheit, »prostnija«, die frei Herrschaft, »zdravnija«, die Arznei . . . ter za njim je iz Gutsmanovega perésa (1789. l.) prišlo: »škofnija«, das Bisthum, »vesnija«, die Dorfschaft . . . potem iz Vodnikovega: »sodnija« in iz Metelkovega³⁾ (na 42. str.): »gornija«, das Berggericht; a pozneje

¹⁾ Nauk slov. županom. Fr. Levstik. V Ljubljani. VI. 198.

²⁾ Stapleton.

¹⁾ Janežič-Bartel, str. 395, 396.

²⁾ O. c. pag. 194.

³⁾ Lehrgebäude der slov. Spr. str. 42.

стивовати; гласъ — гласити — гласовати; вой — водити — воєвати; ꙗѣтъ — ꙗѣивати (ꙗѣываѣ); če je ime že sestavljeno s predlogom, mora biti seveda tudi glagol: прилика — приличити — приликовати idr.

Poglejmo si hrvaščino!

Ta jezik loči, kakor naš, izglagolske in izimenske glagole šeste vrste. Izglagolske oblike se sicer glasé na *ivati* in ne na *evati*; vendar vsi ti glagoli popolnem odgovarjajo slovenskim: soglasnike pred končnico omehčujejo in vsi so zloženi s predlogi. (Samo ta razlika je med slovenščino in hrvaščino, da imamo mi mnogo več oblik šeste vrste nego Hrvatje, ker se ti zadovoljujejo z glagoli pete vrste; na primer: pomisliti — pomišljati. Nekaj vzgledov: sud — presuditi — presudjivati; plod — zaploditi — zaplodjivati; pun — podpuniti — podpunjivati: svet — posvetiti — posvečivati itd., nikdar pa se ne rabijo proste oblike: sudjivati, plodjivati, punjivati, svečivati.

Izimenski glagoli se glasé v hrvaščini na *ovati* in *ivati*; (na *evati* sta le dve izjemi: vojevati, kraljevati) glagoli na *ivati* se od izglagolskih oblik ločijo v tem, da ne mehčajo sprednjih soglasnikov. Izimenski glagoli se lahko rabijo brez predloga, razven če ima že ime samo predlog: kum — kumiti — kumovati; žal — žaliti — žalovati; gost — gostiti — gostovati; naglas — naglasiti — naglasivati — (naglasujem); obraz — obraziti — obrazivati idr. idr.

Ruščina.

V ruščini so glagoli, izvajani iz četrte vrste, vsi v peti vrsti, kakor v staroslovenščini. Vendar popolnem odgovarjajo našim glagolom šeste

vrste; glasé se namreč na *ivati* — podobno hrvaščini — in samo spregajo se po peti vrsti. Naše dokazovanje podpirajo s tem, da so vsi zloženi s predlogi: упластити — уплачивать; усадить — усаживать; покрасить — покрашивать; осладить — ослаживать; породить — порождать idr.; nikdar pa ne samo: плачивать; саживать, крашивать, слаживать, рождать.

Ako se glagoli izvajajo iz imen, rabijo se seveda tudi v ruščini brez predlogov: власть — властити — властвовать; слѣдъ — слѣдити слѣдовать; треба — требовать; царство — царствовать; če je že ime zloženo, seveda tudi glagol: досада (Aerger) — досаждать.

Češčina.

Celó češčina, ki je tako oddaljena od našega jezika, potrjuje naše pravilo. Glasé se na *ovati* oblike izglagolske in izimenske, a ločijo se le lahko; ker izglagolske oblike soglasnike pred končnico *ovati* mehčajo, izimenske oblike pa ne. Izglagolske oblike morajo imeti predlog: zplódití — zplozovati; odsouditi — odsouzovati; ohlasiti — ohlašovati; pohroziti — pohrožovati; osvititi — osvécovati idr.; nikoli pa ne: plozovati, souzovati, hlašovati, brožovati, svécovati.

Izimenski glagoli predlogov nimajo: bida — bédovati; pan — panovati; peče — pečovati; díka — děkovati idr.

Kratki ta pregled nam kaže, da je pravilo, zgoraj označeno — bistvenost slovanskih jezikov. Mogoče sicer, da je tu ali tam katera izjema; prepričal pa sem se pri preiskovanju, da takih izjem ne more biti, ki bi se naravnost in brez vzroka upirale temu pravilu. (Konec.)

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

VI.

Ylada se je hitro zadovoljila tudi s skromnimi uspehi, da le ni bilo tako pogostoma slišati o novih tatvinah. Vsa gorečnost za rokovnjaške love se je kmalu ohladila, zlasti ko so dobili v pest Črnega Jurija. Rokovnjači so lezli vedno bolj iz svojih blogov in kazali svetu z novimi zločini, da njih slava še ni odevetla. Razven

onih, v hudodelstvih zastarelih roparjev je prirastlo tej četi jako mnogo vojaških begunov, ki so v strahu pred laško vojsko pobegnili v gore. Tako n. pr. je bilo samo v Kranju koncem leta 1850 pri novačenju iz prvih razredov 90 begunov odsotnih. Odtekli so čez Ljubelj, skozi Kokro in na Tolminsko.¹⁾ Predno pa je rokovnjaštvo zaspalo za vselej,

¹⁾ »Novice« IX. 1851, str. 4.

vsplamtelo je kakor pojemajoč plamen še v zadnjih trenutkih s podvojeno silovitostjo. Bila je to (1848—1853) tretja in, hvala Bogu, zadnja dóba rokovnjaške moči.

Leta 1848 je iztrebil okrajni komisar Janez Pajek rokovnjače iz nakelske okolice in iz »Udnega Boršta«. Nakelčani so se oborožili z vsakovrstnim kmečkim orodjem in se postavili pod njegovo vodstvo. Toda boja ni bilo, ker so lopovi pobegnili pred kmeti.¹⁾

A že leta 1850 toži neki dopisnik iz Mengiša v »Ljubljanskem Časniku«, da so se rokovnjači v letih 1848 in 1849 zopet zaplodili pod Grintovci, da si v Mengiš sicer še ne upajo, a da v Cerkljah ali v Komendi vsak teden kakega kmeta ubijejo in kakih pet do šest ljudi potolčejo in polomijo. Zato želi, da bi kmalu prišli v Mengiš grivarji (žandarji), da uženó to samosilno druhal.

V vodiški fari je leta 1850 od svetega Matije do Kresa petkrat gorelo. Tamošnji župnik Jernej Arko poroča 31. maja »Novicam«²⁾, da je uničil požar pet hiš z drugim poslopjem vred, ter pravi med drugim: »Kam homo prišli, če se hudobneži in malopridni berači ne bodo bolj uganjali in strahovali?« Kmalu potem³⁾ oznanja nov požar in dostavlja: »Tudi pri tem ognju so okoliščine take, da se ne dá drugače misliti, kakor da je bilo zažgano . . . Ljudje so tako prestrašeni, da so vsi prepadeni, nekateri skoro nič ne spé; noči se že naprej bojé in se vsi zga-nejo, ako le ura bije, in res prav čuditi se je, da do dobrega ne zbolé.« Taka požiganja so dala povod, da je vodiška srenja dné 3. maja 1850 skle-

nila, da mora županstvo strogo paziti na vsakega tujca, ki pride v vás.¹⁾

Tudi drugodi so spuščali rokovnjači rudeče peteline na strehe; tako je n. pr. v Mostah pri Komendi 6. aprila pogorelo 9 hiš in 13 poslopij.

Da je jelo tudi tatinstvo in roparstvo iz nova prav bujno cvesti, pričajo nam »Novice«. Zopet in zopet se pritožujejo dopisniki o drzovitosti rokovnjačev. »Silno veliko se sliši sedaj po Kranjskem, zlasti pa v Ljubljani in na Gorenjskem o tatvinah, kakor da bi se bili pregnani rokolnači (sic!) zopet vsi nazaj pritepli. V Štepanji Vasi pod Ljubljano je bilo te dni eni sami perici ukradenega za blizu 300 gld. perila. Okoli Loke pa se vlačí, kakor pravijo, sedemnajst vojaških begunov, ki nadlegujejo ljudi. Zadnji čas je, da žandarmerija nastopi prav pridno svoje opravilo.«²⁾

Prva številka osmega letnika piše³⁾: »Zima je že navadni čas za tatvine in rope; vse novice pripovedujejo o njih; tudi na Kranjskem slišimo dovolj o tem. Posebna tatinska šega pa je letos sem in tje na Gorenjskem, da tatovi prešiče kradejo, jim glave odrezujejo in jih potem na gospodarjevo okno postavljajo; prešiča pa potem seboj pobašejo.«

Kmalu nato čitamo zopet⁴⁾: »Zadnji čas je, da tudi na Kranjskem dobimo žandarje. Na Gorenjskem okoli Cerkljan, tudi okoli Loke se vlačijo po gozdih roparji, ki napadajo kmete in ropajo, kar morejo. Kmetje se ne morejo sami braniti, ker ti hudodelci, večinoma vojaški beguni, ne ropajo samotéž, temveč v trumah po šest in več združenih. Potreba žandarjev po deželi se kaže povsod vedno silneje, ne le pri

¹⁾ Koblar »Zgodovina fará ljublj. škofije. II., str. 38.

²⁾ »Novice« VIII. 1850, str. 95.

³⁾ L. c. str. 106.

¹⁾ »Novice« IX. 1851, str. 101.

²⁾ »Novice« VIII. 1850, str. 132.

³⁾ L. c. str. 4.

⁴⁾ L. c. str. 54.

nas, temveč tudi po drugih deželah, kakor nam novice mnogih krajev označujejo. Posebno pa je treba po deželi žandarskih konjikov, da bodo mogli hitro sem in tje švigati.«

Približala se je rokovnjaštvu zadnja ura. Bachov absolutizem (31. decembra 1851) mu je zadal smrtno uro. Dolgo časa so moledovale »Novice«, da bi prišli žandarji na Kranjsko; leta 1850 se jim je želja izpolnila. Toda prišli so samo pešci; le ob veliki cesti proti Trstu in Gorici so se nastanili tudi konjiki.¹⁾ Ministerstvo je dobilo celó nasvet, naj bi žandarji čuvali tudi gozde²⁾, ker prav gozdovi so bili zavetišča vsakovrstnim lopovom.

Ako sploh v kateri deželi, popevali so izvestno na Kranjskem s popolnim opravičenjem novo- in dobrodošli branilci mirú svojo slavnostno popevko, ki se začinja:

»Čuj! žvižgajo kroglice, iz gošče hrušcé
Motilci mirú, tolovajska druhal;
Bilé njih stanovje so hoste temné —
Jih meč li osvete še ni pokončal?
Kdo vgrabi drzune? Kdo vžuga jih mar?
Kdo tvega življenje li? — hrabri žandar!
(Dr. Hirsch-Jerša³⁾).

Takoj po dohodu v deželo so začeli gonbo na staro môro, ki je tlačila že toliko let ubogi slovenski narod, in niso odnehali preje, da so dovršili odločilni boj.

Najpreje se je udala Železna Kaplja, kmalu potem (leta 1852) so premagali Solčavo⁴⁾ in slednjič so očistili tudi Kranjsko. 4. decembra 1853 so pokopali zadnji rokovnjači sami svojo »slavo in moč« v razvaline zloglasne Ljubičeve hiše pri Kamniku.

Ko je bila koncem leta 1851 premagana Železna Kaplja, sledili so 17. de-

cembra trije žandarji nekatere begune čez planine v Solčavo. Tri so ujeli in odvedli seboj. Tikoma koroške meje jih je napadlo okoli 60 mož s sekirami. Ker žandarji niso hoteli izpustiti njih tovarišev, začel se je krvav boj med njimi. Dva žandarja so pobili na tla, da je kmalu potem eden umrl. Tretji stražnik je ušel in tekel v Železno Kapljo naznanit hudodelstvo. Žandarji so sicer trdili, da je ostalo na mestu nekaj mož mrtvih, a ko so pozneje z vojaki prišli v ta kraj, niso našli nobenega mrtveca; razbojniki so spravili s poti svoje tovariše. Osem rogoviležev so vendar ujeli in v Železni Kaplji zaprli.¹⁾

Takoj po tem boju se je naselilo v Solčavi 230 vojakov in 30 žandarjev. Kmalu nato so poslali iz Celovca še 500 vojakov v solčavsko dolino, da bi sledili po hudodelnikih in vzdržavali mir med tamošnjimi prebivalci. Zaprli so 22 solčavskih kmetov, češ, da so v zvezi z vojaškimi beguni.²⁾

Nemški časniki so zagnali strašen hrup radi onega dogodka v solčavskih hribih.³⁾ V »Novicah« pa je dopisnik iz Celja (morda opat M. Vodusek) vso stvar pojasnil in zavrnil pikre napade nemških širokoustnežev.⁴⁾

Število rokovnjačev na kranjsko-štajarsko-koroški meji je bilo okoli leta 1850 ogromno.⁵⁾ Bili so pravi vladarji vseh tamošnjih dolincev. Solčavska dolina je bila naravno zavetje roparskim

¹⁾ »Novice« IX. 1851, str. 272.

²⁾ »Novice« X. 1852, str. 3.

³⁾ Štajarski in koroški listi so to v svojih novinah naznanili; drugi (n. pr. Grazer-Zeitung, Augsburger-Zeitung, Leipziger-Zeitung itd.) pa so raztrobili po vsem svetu in tako rekoč tekmovali, kdo bi novost strašnejše narisal in dovolj požrnil slovenski narod.

⁴⁾ »Novice« X. 1852, str. 19, 23.

⁵⁾ Vprašal sem Nagliča, jih je li bilo 200 vseh skupaj. Pa se je nasmehnil in rekel: »Kaj 200? Bilo jih je 500, pa še bogvedi koliko!«

¹⁾ L. c. str. 80.

²⁾ L. c. str. 72.

³⁾ »Novice« XI. 1853, str. 288.

⁴⁾ Primeri: »Carinthia« 1852, št. 10.

četam, ker je tako osamljena, kakor bi stala na koncu sveta. Rokovnjači so imeli tukaj svoj dom, odkar je pomnil tedanji rod solčavski. Imeli so s kmeti nekako mirovno pogodbo. Gorjé samotnim poljedelcem, ako bi zabranjevali vojaškim begunóm todi bivališča; njih imetje in življenje bi bilo v največji nevarnosti. Požgali in umorili bi vsakega izdajalca. Tudi skupno upreti se jim ni bilo možno, ker roparska truma je bila velika in močna. Tako so bili seljaki prisiljeni radi ali neradi trpeti to nasilno zadrugo. Ker je bila večina njih vajena teh nepovabljenih gostov od mladih nog, mislili so kmetje v svoji priprostosti, da to pač mora tako biti, in da ni nič hudega, ako stanuje tak begun pod njih streho. Posebne nadležnosti pa jim tudi niso delali; pustili so jih ne le vedno v miru, dokler so ti ž njimi potrpežli, temveč so čestokrat tudi radovoljno pomagali delati. Priprosti vaščani, katerih večina ni še prišla nikoli iz svojega rojstvenega dola, niso vedeli do dobra, kakšni ljudje pri njih stanujejo. Znano jim je bilo sicer, da radi kradejo, a mnogo hujšega si pač niso domnevali. Zato so jako zložno živeli ž njimi.

Ko pa je jela ostrá pravica strogo slediti in preganjati roparje ter je poslegla celó v njih močno gnezdo, postala je zveza kmetov z rokovnjači vsemu svetu očitna. Vsaka hiša v Solčavi je dobila pod svojo streho po deset do 12 vojakov. A kako bi mogel ubogi seljak preživiti dan na dan toliko mož? Ni čuda torej, da so se zatirani kmetje odločno uprli vojaški sili; saj marsikdo izmed njih še vedel ni, odkod in zakaj je nenadoma toliko vojakov in orožnikov v dolini! In radi tega so grdili nemški časniki solčavske kmete, češ, vsi skupaj so roparji in tatovi.

Po trudapolnem preganjanju so dobili lovei 76 rokovnjačev, 46 na štajarski in 30 na kranjski strani; s Koroškega so jih že preje iztrebili. Nekateri so se jim prostovoljno izročili. Med njimi so našli tudi sedemdesetletne starčke, ki so že za francoske vojske leta 1809 zabredli v te goščave. V neki pečini se zajeli šest begunov skupaj, ki so bili preskrbljeni z vsakovrstnim živežem.

Koncem januarja 1852 je bilo rokovnjaško gnezdo na planinah razpršeno. V Solčavi je ostala le majhna straža, ki je čuvala, da se ni roparska zalega v bližnjih hribih zopet zaplodila. Med tem pa so žandarji marljivo sledili po mestih in vaseh v bližnjih deželah za ubeglimi lopovi. Na Gorenjskem jih je posebno strastno preganjal kranjski okrajni komisar Janez Pajek.

Mnogi in hudi razpori med rokovnjači samimi so pospešili njih konec. Že pred letom 1850 so se jeli cepiti v razne tabore, a v sili so bili vedno še edini. Glavne tri stranke so bile: Durgeleci, Srakarji in Pintarji. Prvi so stanovali od Kamnika proti Brdu, drugi od Kamnika proti Kranju, tretji pa v mengiški, vodiški in smledniški okolici. Medsebojna zavist je provzročila, da so drug drugega izročevali pravici v roke.

Ob novem letu 1854 je bilo rokovnjaštvo v slovenskih deželah do malega poraženo. Kolikor je bilo še krepkih mož med njimi, uvrstili so jih v vojake, druge so potaknili po ječah in prisilnicah, najstarejše pa so poslali na njih domove. Nekateri so pobegnili na Hrvaško in Ogrsko, da bi tam nadaljevali svoje nečastno rokodelstvo. Toda rokovnjaštvo se je že popolnoma preživelo; stroga pravica jim je bila tudi kmalu za petami. Nekaj nepoboljšljivih razbojnikov so poobesili in postrelili, drugim pa so prisodili dosmrtni zapor. (Dalje.)

Črtice o rokovnjačih.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

VII.

Preobširno bi bilo, da bi našteval vse rokovnjaške lopove in omenjal vse njih čine in zločine. Kako živi ropar, domišlja si lahko vsak sam, in da rokovnjači med tem izvržkom človeštva niso bili najzmernejši, uvidel je že čitatelj. Človeku, ki sliši iz ust osivelega starčka povest o rokovnjaških grozodejstvih, o njih nečloveški neusmiljenosti in okrutnosti, začne se od groze kar lasje ježiti. Ne zdi se mi umestno, da bi mučil čitatelje z živim popisovanjem takih zločinov, a nekatere hočem vendar-le površno omeniti, da se uvidi njih značaj.

Zanimive so črtice iz življenja treh slovitih roparskih glavarjev: Velikega Groge, Dimeža in Črnega Jurija. O prvem mi ni znano mnogo drugega, razven to, kar so povedale o njem »Novice« po njegovi smrti.¹⁾

Veliki Groga, ali prav za prav Gregor Hrastnar, je bil mož visoke, čedne postave, nekoliko podolgega obraza, snežnobelih, dolgih las in vedno po vojaško oblečen. Na stare dni je bil skoro popolnoma slep ter je prihuljeno hodil opiraje se na dolgo palico, da ga je bilo čudno gledati. Bil je zgovoren, dobrovoljen in srčen, ako je dobil dovolj žganja pod kapo. Svoje preteklo življenje je sam tako-le popisal: »Moja mati so bili v kamniški fari doma; jaz sem nezakonski vojaški otrok, rojen leta 1761 v Ljubljani. Okoli dvajset let star pridem k vojakom, bil sem osem let tambor pri grenadirjih, dvanajst let sem še kito nosil. Moji vikši so me iz prva

imeli radi. Ko sem pa neki večer v Šiški predolgo ostal, zastavil sem jo napak; ko jo pa človek v mladosti napak zastavi, rada mu je vedno napoti. Taka se je godila tudi meni. Drugi dan sem bil kaznovan in potem sem začel vojakom uhajati, pa vendar nisem bil nikdar dolgo časa zaprt; palic in šib pa sem dobil brez števila, toda vse je bilo zastonj. Dvakrat sem bil v bitvi in sicer pri Veroni in Basanu. Potem sem bil v vojski ujet in na Francosko peljan. Leta 1812 sem šel z Napoleonom nad Ruse, pa sem ostal na Poljskem. Vsega vkupe sem služil cesarja 29 let.« Umril je dne 6. marca 1855 na Trsteniku v 94. letu svoje dobe. Pravijo, da je glavar Veliki Groga svoje podložnike v »Udnem Borštu« nad Kranjem pod neko krivo jelko poročeval rekoč:

In nomine patre
Vzem' jo na kvatre,
Če goršo dobiš,
Pa to zapustiš!

O Dimežu sem slišal to-le povest¹⁾: »Ob visokem prelazu Gyimes, ki vodi čez vzhodne Karpate iz Galicije na Ogersko, stal je v začetku 19. stol. rodni grad grofov Gyimes-ov, mogočno, trdno poslopje, kakor bi vzrastlo iz tal. Od nekdanj že ni bilo prave sreče in zadovoljnosti v tej rodbini. Tamošnji gospodar, tih in samotarski človek, je imel dva sina, ki sta si bila brez pravega vzroka strašno sovražna. Da bi ja ločil, zaroči mlajšega sina Martina s hčerjo sosednega magnata, toda starejši brat Štefan mu nevesto odpelje. Ves obupan zaradi tolike nezvestobe zapusti grofič dom in divja

¹⁾ »Novice« VIII. 1855, str. 83.

¹⁾ Koliko je resnice v njej, sodi naj čitatelj sam!

po gozdih, kakor zverina; zaide med roparje, ki se mu ponudijo, da se maščejejo nad bratom. Kmalu potem jih privede izdajalec v temni noči v svoj rojstveni grad. Grozen polom se začne; roparji ubijejo grofa Štefana in proti Martinovi volji tudi njegovega očeta. Mlado ženo pusté živo, a njenega sinčka odvedejo seboj.

Grof Martin Gyimes ni imel odslej več pokoja v karpatskih divjinah. Bežal je s svojim nečakom iz domovine in prišel slučajno na Kranjsko, kjer se je seznanil z rokovnjači. Kmalu je zaslul po deželi zaradi premnogih grozodejstev, in ljudstvo je podomačilo ogersko ime Gyimes v »Janez Dimež«. Okoli l. 1830 se mu je pokorila vsa gorenjska stran, zlasti kranjska in radovljiška okolica. V oviski fari so se shajali njegovi pristasi v nekem gozdu, ki se zato nazivlje poslej »Tatinec«. V besniških hribih je imel bojda kameneno trdnjavo, kamor se je v sili zatekal; nečaka pa mu je nekaj let vzgojevala stara rokovnjaška baba blizu Besnice. Njegova moč in silovitost je tako slovela, da je samo ime »Dimež« ljudi kar čaralo. Za njegovo glavo so razpisali zdatno svoto. Dimež pa je hodil po mestih in vaseh vedno drugače opravljen. Nekega semanjega dne ga je neki kmet v Kranju spoznal in izdal; bilo je v priprosti krčmi. Dimež je planil na izdajalca in ga vrgel ob tla; prisotni

piveci so se še o pravem času zavedeli in uklenili razbojnika. Ž njim vred so prijeli kopico njegovih tovarišev. Prvo noč potem so jih peljali v Ljubljano; četa stražnikov jih je spremljala. Med Kranjem in Loko so planili na-nje rokovnjači in po hudem, krvavem boju osvobodili Dimeža in drugove. Nekateri so obležali na mestu, med njimi tudi star ropar, ki je pred smrtjo izdal Dimeževo zavetišče.

Ko je kmalu potem tolpa vojakov obkolila kamenito gorsko trdnjavo, dobili so v roke do malega vse rokovnjače in malega dečka, ki doslej niti vedel ni, kje in kaj je. Strijc ga je srčno ljubil in ga poučeval v molitvi, čitanju in pisanju; tovarišem pa je ostro prepovedal žaliti kdaj nečaka. Dimež sam za časa onega napada ni bil doma. Ko pa je videl, kako so mu pobesili vse prijatelje in mu uplenili najdražji zaklad — ljubljeno dete, divjal je, kakor besen po gorenjskih gozdih iz kraja v kraj. Nečak je stopil kot novinec v neki kapucinski samostan na Avstrijskem; a doslej ni še vedel, kje se je rodil. Zvedel pa je kmalu, ko mu je strijc pred svojo smrtjo vse pojasnil. Roparja Dimeža so našli v neki opekarni pri Besnici zadušenega. Mladi grof Gyimes — sedaj kapucin — pa je zvedel, da njegova mati živi kot redovnica v nekem ogerskem samostanu. (Konec.)

Nekaj porabnih mislij o slovenščini v govoru in v pismu.

(Piše **France S. Lekše.**)

(Dalje.)

Moško torej pomeni lat. ‚viriliter‘ in nem. ‚mannhaft, männlich‘. Takšen je prislov. Pridevnik pa se glasi in piše prav le: *moški, moška, moško*. Potemtakem je pogrešno, pisati: ‚možk ali

mošk.‘ Zakaj »prilogi na *-ski* — učí gosp. J. Šuman¹⁾ — so danes v obče zgubili

¹⁾ Slovenska slovnica za srednje šole. Josip Šuman v Celovcu 1884, str. 129 in Sl. sl. po Miklošičevi primerjalni, v Ljubljani 1882, str. 271.

Črtice o rokovnjačih.

(*Spisal Josip Benkovič.*)

(Konec.)

Črni Jurij — Jurij Bobek — se je porodil na Vrhpolju v neveljski fari poleg Kamnika okoli leta 1790. Že jako mlad je zabredel med rokovnjače. Bil je silno premeten tiho-tapec. S svojima rojakoma Tomažem Rakom in Matejem Pircem je nosil tobak s Hrvatskega. Nekdaj so peljali razven tobaka cel voz nakradenega mesa čez mejo. Stražniki so jih zasledili. Jurij, ki ni imel pripravnega orožja pri rokah, pograbil je z voza debelo svinjsko pleče in udrihal tako močno, da je dva pobil na tla, druge pa prepodil. Tatovi so sicer srečno odnesli pête, toda nekdo jih je spoznal in ovadil. Kmalu potem so prišli lovci na njih domove: Mateja so prijeli prvega, Jurij pa je še o pravem času opazil bližnjo nevarnost in pobegnil v hosto. Tomažev dom je bil v bližnji vasi; tudi on je hotel uteči, a prepozno je bilo. Zaletel se je iz veže po hribu navzdol v neko rž. Lovci so stekli za njim in ga ustrelili. Veliko žito ga je namreč oviralo, da ni mogel naprej. Pirec je prestal zaslužen kazni, povrnil se na svoj dom in dal rokovnjačem slovo. Bil je pošten in marljiv zidar ter je kmalu potem umrl nagle smrti dne 15. avgusta 1835.

Črni Jurij ali »Jurka« je izginil nekoliko časa iz kamniške okolice. Vrnivši se, privzel si je kot posebnega prijatelja in pomočnika nekega Matjóna s Šenturške Gore. Ž njim je izvršil veliko groznih, nečloveških zločinov, deloma še hujših, kakor je bil oni s komendskim pastirjem. Dolgo časa so ja lovili brez uspeha. Imela sta na vseh krajih skrivne

dupline in tajne prijatelje, h katerim sta pribegala v nevarnosti.

Nekdaj so zajeli lovci Črnega Jurija v neki krčmi v vasi Črni, ki leži pod sv. Primožem nad Kamnikom. Sedel je v kotu za mizo, ko prestopijo preganjaleci hišni prag. Ugledavši jih plane Jurka kvišku, potegne izza pasa velik nož in se jim postavi v bran. Kolikor stopinj gré on naprej, toliko se pomaknejo sovražniki nazaj, in kolikorkrat stopi Jurka nazaj, tolikokrat rinejo oni za njim. Tako se prerivajo dolgo časa drug drugega molčé sem in tje. Nenadoma pa lopov zaceptá in zakriči, zavihti nož in se zaleti k vratom; med uhodom pa spusti nož na tla, da glasno zazvenči. Dočim se možaki plaho ogledujejo, koga je ranil, smukne ropar skozi majhno odprtino v jámljico pod hišo, in gospodinja ga hipoma zakrije. Ko se lovci zavedó, da nihče ni ranjen in da jih je le oplašil, ni po lopovu ni duha ni sluha. Planejo v podstrešje, a premetujoč slamo in seno, zaslišijo porogljiv Jurijev klic visoko gori na hribu. Ušel je namreč iz kleti skozi ozko okno. Dolgo časa so ga gonili s hriba v hrib, ali bolje, Jurij jih je vodil po rokovnjaški navadi na najbolj strme klance. Osramočeni so se vrnili domov.

Najpreje so dobili Matjóna in ga obesili. Kmalu potem je dosegla pravica tudi Jurija. Bil je obsojen na vislice, pomiloščen je sedel pod ključem enindvajset let.

Vrnivši se iz ječe ni našel več rokovnjaške družbe. Živel so še nekateri bivši njegovi prijatelji, toda večinoma

v najhujšem medsebojnem sovraštvu. Črni Jurij se je nastanil v svoji rojstveni vasi in mirno preživel večer svojega življenja. Bil je gozdni čuvaj nekaterim posestnikom in poleg tega je prosjačil. Dasi je imel tako žalne spomine za seboj, vendar ga nisi videl nikdar otožnega. Nikoli mu ni nedostajalo dovtipov, s katerimi se je hotel ljudem prikupiti: vkljub temu pa se ga je vse plaho izogibalo, ker so bila obče znana njegova nekdanja grozodejstva. Ako mu je kdo poredno vzbudil spomine na one nesrečne dni, ni mu to mračilo vedrega duha. Sedeč pri gorki peči je razkladal včasih na dolgo in široko svojega življenja kriva pota popolnoma hladnokrvno. Le spomin na en uboj mu je prepodil vselej dobrovoljnost.

Kot gozdni čuvaj je rad pripovedoval drvarjem svoje rokovnjaške zgodbe. Mnogo takih spominov pa si je tudi »vzel izpod pazduhe.« Med drugim je pravil, da je imel pri sebi na vseh potih čudežno palico. Ko so nekdanj lovci zajeli njega in tovariše, stopili so lopovi v krog, on pa je vsadil v sredo palico, in hipoma so se vsi izpremenili v trnjev grm.

O svojem zaporu v Gradiški je godčeval: »Bilo nas je več pod zemljo zaprtih. Ležali smo na železnih mrežah, pod katerimi je tekla voda. Luč je prodirala v temnico le skozi odprtino v stropu; skozi to so nam spuščali tudi hrano. Radi slabe in pičle hrane so vsi kmalu pomrli, le jaz in moj drug sva ostala. Pa tudi ta je šel kmalu za tovariši. Jetničarji niso vedeli, da sem le sam še ostal živ; zato so dajali vedno hrane za več množ. Prav to me je otelo gotove smrti. Samemu pa mi je bilo silno dolgočasno. Jel sem čarati, da bi prišel vrag in me izvodil na svetlobo. Toda nekaj zmešan sem bil, da nisem

vsega prav govoril. Zato nisem prejel tega, česar sem želel, pač pa nekaj drugega, česar se tudi nisem branil, dobil sem — veliko, črno, čopasto kokoš! Uvidel sem, da bi je ne mogel rediti, zato sem jej zavil vrat in jo surovo pojedel. Prav dobro mi je teknila!«

Vnanja postava Črnega Jurija je bila nekako strahotna. Bil je majhne, tršaste rasti, začrnelega in koščenega obraza. Temnovišnjevi, široki plašč (nekdanja rokovnjaška noša) mu je segal malone do pêt, in širokokrajni, nizki klobuk je imel vedno globoko na čelu potisnen. V podporo mu je bila debela gorjača.

Umrl je 1869. l. in sedaj leži na neveljskem pokopališču.

VIII.

Omenili smo že, da je glavno zavetišče gorenjskih rokovnjačev v »Udnem Borštu«; razven tega so imeli tudi na drugih krajih svoja tajna zbirališča, n. pr. v Bidršici in v Sidolah. Bidršica je širo, nizko zarasteno gričevje pri Komendi, Sidole pa se nazivlje dolg jarek, ki sega od Vodice do Voglja.

Naj sledé imena nekaterih gozdnih pohajačev! V uradnem zapisniku iz 1844. leta so zapisani ti-le rokovnjači: T. in Janez Logar, oba z mnogimi otroki, Neža, Jera in Marija Logar (»ta družina je najstarejša in najslavnejša med rokovnjači«). Dalje: Mihael in L. Hrastar, Matija Hafner, Nikolaj Sedlar, Janez Zajec, Egidij Naglič, Janez Sop, Primož Oražem, Peter Dornik, Janez Očepek, Anton Kocijan in Aleksij Hočevan. Razven teh so sloveli: Gregor Sedlar — »Mali Groga«, Jurij Hrastar, Luka Bobek, Janez Vrbanovec, Kocabán idr.

V kamniški bližnji okolici so bili zlasti poznati: Anton Klobučar »Klávvara«, Anton Nograšek »Kušmiha«, Josip Mihevec »Némengar«, Tomaž in Janez

Pristopnik, Josip Čuden, Josip Kušar, Matej Capuder, France »Čegrtav«, Jernej »Krofenáž«, Boštijan Koch »Gofelštehar« itd. Važno ulogo je igral med rokovnjači starček »Slepi Matjon«, pravi orjak med sovrstniki, ki je kot kamniški mestni berač poročal tovarišem vse tehtnejše novice. Opravljen je bil v črno, talarju podobno haljo, čez ramena mu je visel star, višnjev plašč, okoli vratu je nosil debelo vrvico, znak pokore, na hrbtu pa širok romarski klobuk. V roki je držal velik molek z debelimi jagodami, katere pa je le takrat prav marljivo prebiral, kadar je slutil, da mu gre kdo nasproti. Orožje mu je bila debela gorjača, s katero je preganjal nagajive otroke.

Na Gorenjskem je rogovilil (okoli 1850. leta) zlasti Blaž Dolinar. Porotne obravnave zoper njega so trajale tri dni (22. do 24. maja 1851. l.) in pričalo je 30 oseb. Bil je obsojen k smrti, a pozneje pomiloščen. Na Štajarskem okrog Ljutomera je vznemirjal ljudi Gregor Prenk iz Doba, znan z imenom »Kranjski Tone«. Bil je obsojen na 15 let v težko ječo.

O rokovnjaških hudodelstvih in o porotnih obravnavaх zoper nje so poročale včasih »Novice«¹⁾.

15. junija 1851. l. so stali pred celjskim porotnim sodiščem trije mladi roparji Pavlović, Gerbić in Crnković s Hrvatskega, delavci na železnici pri Zidanem Mostu in »tovariši velike roparske družali, obstoječe iz 20—25 takih tolovajev, ki Štajarsko in Kranjsko že več časa strahujejo in ropajo.« Sest so jih zaprli, a trije so kmalu ušli. Obdolženi so bili treh ropov. V majniku 1849. l. so napadli hišnega posestnika blizu Litije; kmalu potem, 12. julija, je prišlo

k nekemu kmetu v Št. Juriju pod Kumom deset rokovnjačev, ki so strašno mučili vso družino in hišo oropali; 19. julija se jih je priteplo 15 k nekemu kovaču v Laških Toplicah, kjer so izvršili enak zločin. 20. februarja 1851. l. zvečer je napadlo šest tolovajev mlinarjevo hišo v Lazah pri Litiji. Sedemdesetletnega gospodarja so grozno stepili in živega žgali. Krik soprogin je privabil sosede in odgnal lopove. Dne 1. marca 1851. l. je prišlo sedem do osem grdo našemljenih rokovnjačev v kmečko hišo v Rakovici pod Sv. Joštom. Vso družino so povezali in zmetali v kot, hlapca omamili, šestdesetletnega gospodarja pa silovito sem in tje vlačili, pretepali in slednjič ubili.

15. januarja 1852. l. — baš v onem času, ko je bilo razpršeno rokovnjaško gnezdo v Solčavi — izvršilo je šest roparjev grozno hudodelstvo v Kapelah, na štajarsko-hrvatski meji. Pridrli so v hišo, pobili deklo, ki jim je odprla vrata, in gospodinjo so hoteli potisniti v peč. Ljudje so pritekli na pomoč in prepodili lopove. A ti so se oglasili v bližnji hiši pri neki šivilji. Dve prijateljici, ki sta se ravno tukaj mudili, zvezali so v veži, od šivilje pa so zahtevali denarja. Ko se je preplašena žena izgovarjala, da nima ničesar, presekali ji je lopov glavo. Potem so se zakadili še v neko vinsko klet in odnesli nekaj vina.

Silovitejše in drznejše kakor rokovnjači so bile šestokrat rokovnjačke. Prava žena Črnega Jurija je bila Urša »Čangriža«, v primeri z drugimi še najbolj poštena, ako smemo tu sploh o poštenosti govoriti. Zato ni bila vredna, da bi imela »častni naslov: papežinja«. Na to mesto se je vrinila neka Jera, z Bleda doma, največja divjakinja, ki se je prekrstila v »Nono«. Pri vseh tatvinah je bila voditeljica. Pri nekem cerkvenem

¹⁾ N. pr. l. 1851 str. 59, 99, 105, 133, 222, 50; l. 1852 str. 36 itd.

shodu na Limbarski gori so rokovnjači pod njenim vodstvom ob poti prosjčili. Da bi vzbudili več sočutja, spraskali so si noge do krvi. Mnogi romarji so jim dajali mesto denarja raznih jestvin, a prosjaki so vse proč pometali. Ljudje, to opazivši, zagnali so se srdito na-nje, a lopovi so hipoma izginili. V prijateljski hiši v Krašnji so zapili potem ves denar.

Nona si je nakopičila ogromno imetje. V Celje je naredila štiri velike tatinske izlete. V poznejših letih se je hvalila, češ, da se je vračala prvič imovita kakor dekan, drugič kakor župnik, tretjič kakor kapelan in četrtič kakor cerkovnik. Nekdaj pa ji je vendar izpodletelo; pred sodiščem je ponosno pripovedovala o svojih drznih tatvinah. Vrnivši se iz ječe je stanovala s svojo hčerjo Miciko v svoji koči »pri Ljubiču«. 4. decembra 1853. l. je bil sv. Barbare dan semenj v Kamniku; na večer so se zbrali nekateri Srakarji in Durgelei v njeni hiši. Razne stranke so se popolnoma sprle in steple. Nekdo pa se je zmaščeval nad ošabno voditeljico in zapalil streho; kmalu je bila vsa hiša v plamenu. Otel ni nihče ničesar, ker Nona je zbežala vsa razjarjena, možaki pa so še vse na ogenj metali, česar ogenj ni dosegel. Zazrši požar so ljudje klicali: »Tatje goré! Tatje goré!« in od veselja ploskali z rokami. Nona sama je pozneje pravila, da ji je uničil požar zlatnine in srebrnine vredne nad 800 goldinarjev. Nona ni več pozidala svoje hiše. Danes se vidi pri vhodu v gozd Pijálšnik med Zgornjim Perovim in Novim Trgom le še sled, kjer je stala. V teh razvalinah je pokopana poslednja moč rokovnjaštva.

Nona se je preselila v Novi Trg, predmestje kamniško. Izmed mnogih nekdanjih tovarišic sta jej razven hčere ostali le dve zvesti: Lenka »Bider-

banka« iz Višnjegore in Jozefa »Oklašta« iz Kamnika. V Nonini sobi je bila pod tlakom velika votlina, kamor se je zatekala Biderbanka pred zalezovanjem žandarjev; izvršila je namreč hud zločin. Slednjič jo je vendar zalotila pravica. Oklašta je živila s šivanjem sebe in Nono, toda za Biderbanko se je tudi ta poslovila od voditeljice. Hči Micika pa je šla že preje na Hrvatsko, kjer je umrla leta 1886. Zapuščena od vsega sveta se je preselila Nona v drugo hišo, a kmalu potem je umrla l. 1857.

Apolonijo Tof (»Kozára«, rodóm Korošica), ki je dolgo časa ropala na Koroškem cerkve in župnije, zaprli so dné 25. avgusta 1850. leta. V kamniški okolici so se nekaj časa klatile rokovnjaške babe, s časoma pa je druga za drugo izginila. Nekateri so potaknili v ječe, mnogo pa jih je šlo na Hrvatsko, n. pr. Neža »Matjónka«, Neža »Ranga« in druge.

Tako se je razbila naši domovini v veliko srečo ona strahovita roparska druhal, ki je kakor nadležna mōra nad dvesto let tlačila slovensko zemljo.¹⁾ Koliko poslopij je upepelila njih zlobna roka in koliko prebivalcev oropala in umorila, sodi vsakdo sam! Mnoge družine so bile prisiljene zaradi njih vzeti v roke — beraško palico. Celim vasém in srenjam so bili včasih nezmagljiva ovira v napredku. Kolika nadloga so bili rokovnjači poštenim ljudem, in kako je vse trepetalo pred njimi, more si le oni dovolj misliti, ki sliši to žalno povest

¹⁾ Costa (Reiseerinnerungen a. Krain. Laibach, 1848, S. 248, 249) méni celó, da so imeli rokovnjači svoje prednike v 13. stoletju. V prvi polovici 13. stoletja je namreč divjala roparska druhal v gozdih med Loko in Sorico. Ko je l. 1283 brižinski škof Erik privabil nemške naseljence v deželo, zatrl je nekoliko to zalego.

iz ust človeka, katerega je kdaj samega tepla ta šiba. In prav v ta namen, da moremo pravičneje ceniti nekdanje »dobre« čase in ž njimi primerjati sedanje »hude«, naj pomore ta spis.

Dostavek. G. F. Gerkman, učitelj na vadicnici v Ljubljani, je poslal uredništvu gledé na 247. str. šte. 8. ta-le popravek: »Dimež se je ponesrečil v opekarni v Terzinu in je bil pokopan od tedanjega mengiškega kapelana g. Ignacija Tavčarja.«

Ivan Mažuranić, pesnik in ban hrvatski.

(Napisal J. D.)

Komu izmed olikanih Slovencev ni znana prekrasna pesem:
»Smrt Smail-age Cengijica«?

Kdo je ni čital z največjim navdušenjem za bratski, zatirani narod? Privrela je iz srca pesniku, šla je do srca narodu. S to epopejo je dobil narod hrvatski najlepše književno delo, s katerim se ne more meriti nobeno drugo v slovstvu hrvatskem, pesem, katero občuduje ne le ves slovanski svet, temveč tudi razumništvo drugih narodov. In pesnika te vzvišene, veličastne pesmi je izgubil naš bratski narod. Umrli je Ivan Mažuranić dné 4. avgusta t.l. v Zagrebu. Nepopisna žalost se je vlegla na domovino hrvatsko: najženijalnjšega, največjega sina ni več. Kaj so izgubili Hrvatje z Mažuranićem, to nam pripoveduje prelepa pesem, katero je zložil »veličajnoj sjeni najumnijega Ilira Ivana Mažuranića« slavni Jovan Hranilović v »Viencu« br. 33:

Ti nam klonu, sjajna stožerina¹⁾
Književnoga našeg preporoda,
Kô da puče zemlji osovina²⁾
Maknuv sunce sa nebeskog svoda.

Medj ilirstva izbrane junake
Kralj po duhu mirno stupa eto.

¹⁾ stožer = tečaj.

²⁾ osovina = osa.

— — — — —
S njime leže posred crnog groba
Ponajveći od svih velikana
Književnoga novijega doba,
Najumnija glava ovjenčana.

Ivan Mažuranić je bil sin skalnatega Primorja, kjer so doma krepki in nadarjeni ljudje. Rodovina njegova je priprosta in prebiva že od davnih časov v Primorju. Porojen 1813. l., kazal je Mažuranić že v zgodnji mladosti iskreno, neomahljivo ljubezen in zvestobo do svojega naroda. Odgojeval in učil se je v letih, ko je hotel madjarski duh odtujiti Hrvatom najboljše sinove. Naš pesnik se je namreč že v gimnaziji na Reki tako odlikoval v madjarščini, da je že kot učenec 6. razreda skladal madjarske pesmi, katerim so se čudili vsi učitelji njegovi. Zlasti nevarno je bilo zanj občevanje z madjarskimi dijaki v Subotišču (Steinamanger), kamor ga je bil poslal brat Anton, da bi se učil modroslovja. Madjari so hitro spoznali nenavadno nadarjenost mladega Primorca ter so ga izvolili za predsednika svojemu madjarskemu društvu. Toda vse njih prizadevanje, vsa njih hvala ni omamila značajnega mladeniča. Prišlo je 1835. l. in ž njim nova dôba hrvatski domovini. Ljudevit Gaj je začel buditi rojake svoje; kar je bilo plemenitih src, vse se je zbi-